

**ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΕΘΝΙΚΗΣ ΠΑΙΔΕΙΑΣ  
ΚΑΙ ΘΡΗΣΚΕΥΜΑΤΩΝ  
ΠΑΙΔΑΓΩΓΙΚΟ ΙΝΣΤΙΤΟΥΤΟ**

**Κωστής Κουτσόπουλος  
Μαρία Σωτηράκου  
Μαρία Τασσόγλου**

**Γεωγραφία Ε΄ Δημοτικού  
Μαθαίνω την Ελλάδα**

**1ος τόμος  
Κεφάλαια 1 – 11**



# **Γεωγραφία Ε΄ Δημοτικού**

## **Μαθαίνω για την Ελλάδα**

**1ος τόμος**

**Κεφάλαια 1 – 11**

**Γ' Κ.Π.Σ. / ΕΠΕΑΕΚ II / Ενέργεια 2.2.1 /  
Κατηγορία Πράξεων 2.2.1.α:  
«Αναμόρφωση των προγραμμάτων  
σπουδών και συγγραφή νέων  
εκπαιδευτικών πακέτων»**

**ΠΑΙΔΑΓΩΓΙΚΟ ΙΝΣΤΙΤΟΥΤΟ**

**Μιχάλης Αγ. Παπαδόπουλος**  
**Ομότιμος Καθηγητής του Α.Π.Θ**  
*Πρόεδρος του Παιδαγωγ. Ινστιτούτου*

**Πράξη με τίτλο: «Συγγραφή νέων  
βιβλίων και παραγωγή  
υποστηρικτικού εκπαιδευτικού υλικού  
με βάση το ΔΕΠΠΣ και τα ΑΠΣ για το  
Δημοτικό και το Νηπιαγωγείο**

**Επιστημονικός Υπεύθυνος Έργου**  
**Γεώργιος Τύπας**

*Μόνιμος Πάρεδρος του Παιδ. Ινστιτ.*

**Αναπληρωτής Επιστημ. Υπεύθ. Έργου**  
**Γεώργιος Οικονόμου**

*Μόνιμος Πάρεδρος του Παιδ. Ινστιτ.*

**Έργο συγχρηματοδοτούμενο 75% από  
το Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο και  
25% από εθνικούς πόρους.**

## ΣΥΓΓΡΑΦΕΙΣ

**Κωστής Κουτσόπουλος,**

*Καθηγητής Ε.Μ.Π.*

**Μαρία Σωτηράκου, Εκπαιδευτικός**

**Μαρία Τασσόγλου, Εκπαιδευτικός**

**Δημήτριος Ζωγόγιαννης,**

*Εκπαιδευτικός\**

## ΚΡΙΤΕΣ – ΑΞΙΟΛΟΓΗΤΕΣ

**Γεώργιος Κορρές, Επίκ. Καθηγητής**  
*Πανεπιστημίου Αιγαίου*

**Αντώνιος Ροβολής, Λέκτορας**

*Χαροκόπειου Παν/μίου*

**Στυλιανή Θωμαδάκη, Εκπ/κός**

## ΕΙΚΟΝΟΓΡΑΦΗΣΗ

**Χριστίνα Τάγαρη, Σκιτσογράφος –**

*Εικονογράφος*

**\*συμμετείχε στη συγγραφή του  
πρώτου μέρους (1/3) του διδακτικού  
πακέτου**

**ΦΙΛΟΛΟΓΙΚΗ ΕΠΙΜΕΛΕΙΑ**

**Σοφία Στέρπη, Φιλολόγος**

**ΥΠΕΥΘΥΝΟΣ ΤΟΥ ΜΑΘΗΜΑΤΟΣ**

**ΚΑΤΑ ΤΗ ΣΥΓΓΡΑΦΗ ΚΑΙ**

**ΥΠΕΥΘΥΝΟΣ ΤΟΥ ΥΠΟΕΡΓΟΥ**

**Γεώργιος Σκαλιάπας,**

***Σύμβουλος του Παιδαγ. Ινστιτούτου***

**ΕΞΩΦΥΛΛΟ**

**Χρήστος Μποκόρος,**

***Εικαστικός καλλιτέχνης***

**ΠΡΟΕΚΤΥΠΩΤΙΚΕΣ ΕΡΓΑΣΙΕΣ**

**ACCESS ΓΡΑΦΙΚΕΣ ΤΕΧΝΕΣ Α.Ε.**

**ΠΡΟΣΑΡΜΟΓΗ ΤΟΥ ΒΙΒΛΙΟΥ ΓΙΑ**

**ΜΑΘΗΤΕΣ ΜΕ ΜΕΙΩΜΕΝΗ ΟΡΑΣΗ**

***Ομάδα Εργασίας,***

***Αποφ. 16158/6-11-06***

***και 75142/Γ6/11-7-07 ΥΠΕΠΘ***

**ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΕΘΝΙΚΗΣ ΠΑΙΔΕΙΑΣ  
ΚΑΙ ΘΡΗΣΚΕΥΜΑΤΩΝ  
ΠΑΙΔΑΓΩΓΙΚΟ ΙΝΣΤΙΤΟΥΤΟ**

**Κωνσταντίνος Κουτσόπουλος  
Μαρία Σωτηράκου  
Μαρία Τασσόγλου**

**ΑΝΑΔΟΧΟΣ ΣΥΓΓΡΑΦΗΣ:  
Ελληνικά γράμματα**

**Γεωγραφία Ε΄ Δημοτικού  
Μαθαίνω για την Ελλάδα**

**1ος τόμος**

**Κεφάλαια 1 – 11**

## **Αγαπητά μας παιδιά,**

**Μέσα από τα κείμενα και τις εικόνες αυτού του βιβλίου θα ταξιδέψουμε μαζί στις ομορφιές της χώρας μας. Θα ανεβούμε στα ψηλά βουνά, θα γνωρίσουμε τα ποτάμια της, θα σαλπάρουμε για τα νησιά της διασχίζοντας τις καταγάλανες θάλασσες και τότε θα καταλάβουμε γιατί αυτός ο τόπος τραγουδήθηκε τόσο πολύ από τη μούσα και υμνήθηκε από τον ποιητή.**

**Κατά την περιπλάνησή μας στην ελληνική φύση θα ανακαλύψουμε τις ρίζες της φυλής μας, θα βρούμε τα στοιχεία του ελληνικού πολιτισμού από την αρχαιότητα μέχρι σήμερα. Θα γνωρίσουμε καλύτερα την ελληνική κοινωνία, τις δραστηριότητες που στηρίζουν την οικονομία μας, αλλά και τις**



**δυνατότητες που υπάρχουν για ακόμη μεγαλύτερη ανάπτυξη της χώρα μας.**

**Με αυτό το βιβλίο θέλουμε να σας βοηθήσουμε, αγαπητοί μαθητές, να νιώσετε υπεύθυνοι για τη γνώση που εσείς «κτίζετε» για τον εαυτό σας, γι' αυτό προσπαθήσαμε, ώστε τα κείμενα και οι εικόνες να γίνουν αφορμή για δική σας μεγαλύτερη αναζήτηση πληροφοριών. Η γνώση που θα αποκτήσετε θα σας βοηθήσει να πάρετε σωστές αποφάσεις στο μέλλον για σας και για τους άλλους...**

**Καλή επιτυχία στην περιπλάνηση**

# Τι σημαίνουν τα σύμβολα στα κείμενα που θα διαβάσετε:



**Ατομική δραστηριότητα**



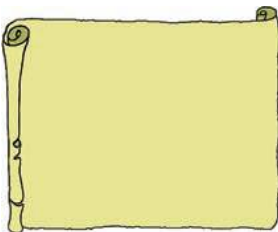
**Συζήτηση**



**Ενδιαφέρουσα εργασία**



**Γεωγραφικό Γλωσσάριο  
(Λεξιλόγιο)**



**Συμπλήρωμα στη γνώση  
σας**

# **Α΄ Ενότητα**

## **Οι χάρτες**

**Ένα εργαλείο για τη μελέτη  
του κόσμου**

**«Με μια πυξίδα στρογγυλή  
κι ένα φθαρμένο χάρτη  
κίνησα μέσα στο πρωί  
μέχρι της Γης την άκρη.  
Γνώρισα χώρες και λαούς  
κι ήμουν στους ξένους ξένος,  
μα όταν ξαναγύρισα  
ήμουν μ' αυτούς δεμένος».**

**Μαρία Τασσόγλου**







**Στην ενότητα αυτή θα μάθετε για:**

- ✓ **το χάρτη**
- ✓ **τα είδη των χαρτών**
- ✓ **την ταυτότητα (τίτλο και υπόμνημα) του χάρτη**
- ✓ **την κλίμακα του χάρτη**
- ✓ **τον προσανατολισμό με τη βοήθεια του χάρτη**

# Κεφάλαιο 1ο

## Ο χάρτης

**Στο κεφάλαιο αυτό θα μάθετε:**

- ⇒ **τι είναι χάρτης**
- ⇒ **για τη χρησιμότητα του χάρτη στη ζωή των ανθρώπων**



**Εικόνα 1.1: Παιδιά εκδρομείς**



Ας υποθέσουμε ότι οι παραπάνω εικόνες είναι από τις χριστουγεννιάτικες διακοπές σου, όταν μαζί με τα παιδιά που γνώρισες από την Ιταλία, αποφασίσατε να κάνετε μια εκδρομή στο βουνό. Με ποιο τρόπο προσπαθήσατε να διαμορφώσετε το πρόγραμμα της πεζοπορίας σας, ενώ δεν μιλούσατε την ίδια γλώσσα;

Το «εργαλείο» που θα χρησιμοποιήσετε, για να επικοινωνήσετε και να σχεδιάσετε την εκδρομή σας, είναι ο **χάρτης**. Κάθε χάρτης απεικονίζει τη μορφή που έχει ένα μέρος της επιφάνειας της Γης, όσο μικρό ή μεγάλο κι αν είναι αυτό. Αναπαριστά την πραγματικότητα που υπάρχει γύρω μας, δηλαδή τις φυσικές ομορφιές και τα ανθρωπίνα δημιουργήματα. Η απεικόνιση γίνεται με διάφορα σύμβολα που



όλοι οι άνθρωποι μπορούν να καταλάβουν.



**ΔΙΑΔΡΟΜΗ**  
**ΧΙΛΙΟΜΕΤΡΙΚΗ**  
**ΑΠΟΣΤΑΣΗ**  
➔ **50km**

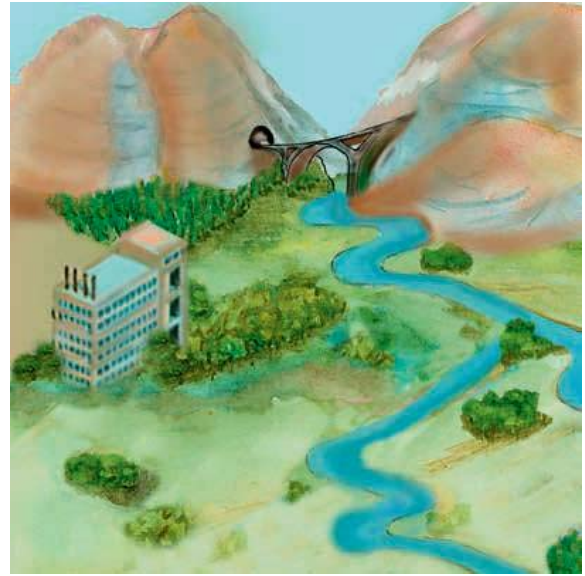


*Εικόνα 1.2: Εικόνες από την περιοχή της Βυτίνας*



**Είσαι μαθητής του Δημοτικού σχολείου της Βυτίνας, τοπία της οποίας δείχνουν οι παραπάνω εικόνες. Ποια από αυτές θα στείλεις στους νέους Ιταλούς φίλους σου, ώστε να τους «μιλήσεις» για τον τόπο σου και τη γύρω περιοχή; Δικαιολόγησε την απάντησή σου.**

**Όλες οι εικόνες απεικονίζουν ομορφιές της Βυτίνας, όμως μόνο μία από αυτές μπορεί να σε βοηθήσει να «επικοινωνήσεις» με τους φίλους σου. Είναι αυτή που περιλαμβάνει πληροφορίες για τις φυσικές ομορφιές και τα ανθρώπινα έργα που υπάρχουν στην περιοχή.**



### ***Εικόνα 1.3: Τοπίο σε διαφορετικές χρονικές περιόδους***

**Παρατηρώντας τις παραπάνω εικόνες ας συζητήσουμε για τις αλλαγές που προκάλεσαν οι άνθρωποι στο τοπίο.**

**Τα τοπία που υπάρχουν γύρω μας, καθώς περνούν τα χρόνια, αλλάζουν συνεχώς μορφή. Ένα μικρό βουνό μπορεί να εξαφανιστεί και στη θέση του να γίνει ένας μεγάλος δρόμος, τα νερά της βροχής ίσως δημιουργήσουν ένα**

μικρό χείμαρρο, ένας ισχυρός σεισμός πιθανόν να ανοίξει ρήγμα ή να καταστρέψει ένα ανθρώπινο έργο, ένα ηφαίστειο με τη λάβα του ίσως δημιουργήσει ένα μικρό νησί κ.ά. Όλες αυτές οι αλλαγές διαμορφώνουν την επιφάνεια της Γης και μπορούν να απεικονιστούν σε ένα χάρτη. Επομένως ο χάρτης είναι το «εργαλείο» που μας βοηθά να μελετήσουμε τη μορφή ενός τοπίου.

**Με το χάρτη, δηλαδή, οι άνθρωποι:**

- ✓ Αναπαριστούν τοπία της Γης
- ✓ Επικοινωνούν
- ✓ Απεικονίζουν τις αλλαγές που γίνονται πάνω στη Γη



## **Γεωγραφικό γλωσσάριο**

**Απεικόνιση:** Η ακριβής αναπαράσταση ή περιγραφή ενός αντικειμένου

**Χάρτης:** Η απεικόνιση των στοιχείων ενός τοπίου με σύμβολα σε μια συγκεκριμένη χρονική στιγμή



## **Ομαδική δραστηριότητα (προαιρετική)**

Χωρισμένοι σε ομάδες μοιραζόμαστε διαφορετικά σχολικά βιβλία, καταγράφουμε τους χάρτες που βρίσκονται σ' αυτά και μελετάμε το ρόλο του κάθε χάρτη μέσα στο κείμενο.

***Αν θέλεις διάβασε κι αυτό...***

***Η ιστορία του χάρτη...***

Ο άνθρωπος άρχισε να ασχολείται με τη χρήση των χαρτών πολύ πριν ανακαλύψει τη γραφή. Τα αρχαιότερα δείγματα χαρτών χρονολογούνται στο 2300 π.Χ. και δημιουργήθηκαν από τους Βαβυλώνιους, οι οποίοι σχεδίαζαν χάρτες πάνω σε πήλινες πλάκες, για να απεικονίσουν διάφορα τμήματα της Γης. Την ίδια εποχή οι Αιγύπτιοι έφτιαχναν σχέδια της ξηράς, τα οποία βρέθηκαν σε τάφους. Οι πρώτοι χάρτες απεικόνιζαν δρομολόγια προς γειτονικές φυλές, όπου θα μπορούσαν να βρουν νερό ή τρόφιμα ή τις θέσεις των εχθρών. Οι Ινδιάνοι έφτιαχναν τους

χάρτες τους πάνω σε δέρμα ελαφιού. Οι Ίνκας σκάλιζαν χάρτες πάνω σε πέτρες, για να δείξουν τα χαρακτηριστικά του ανάγλυφου. Οι Εσκιμώοι κατασκεύαζαν χάρτες πάνω σε δέρμα, ξύλο και οστά. Στην Ελλάδα το 500 π.Χ. ο Εκαταίος ο Μιλήσιος πιθανότατα έγραψε το πρώτο βιβλίο Γεωγραφίας που περιείχε χάρτη. Η μεγαλύτερη μορφή του αρχαίου κόσμου στη δημιουργία χαρτών ήταν ο Κλαύδιος ο Πτολεμαίος (90-168 μ.Χ.), ο οποίος σχεδίασε πολλούς αξιόλογους χάρτες της Γης.

Όπως παρατηρούμε, άνθρωπος από πολύ νωρίς κατάλαβε τη μεγάλη σημασία του χάρτη.

Οι συγγραφείς

## Κεφάλαιο 2ο

### Τα είδη των χαρτών

Στο κεφάλαιο αυτό θα μάθετε:

- ⇒ για τα διαφορετικά είδη χαρτών
- ⇒ να βρίσκετε τις κύριες πληροφορίες που δείχνει ο χάρτης



Παρατηρήστε τους παρακάτω χάρτες και συζητήστε ποιες πληροφορίες μπορείτε να πάρετε από αυτούς.





***Εικόνα 2.1: Γεωμορφολογικός χάρτης της Ελλάδας***



***Εικόνα 2.1: Πολιτικός χάρτης της Ελλάδας***



**Εικόνα 2.1: Παραγωγικός χάρτης της Ελλάδας**

Οι χάρτες αυτοί απεικονίζουν την Ελλάδα, αλλά ο καθένας μάς δίνει διαφορετικές πληροφορίες για τη χώρα μας. Υπάρχουν χάρτες που είναι βασικοί για κάθε τόπο, αφού μας δίνουν πληροφορίες για τη μορφή του εδάφους και για τα έργα των ανθρώπων πάνω σε αυτό. Οι χάρτες αυτοί ονομάζονται **γενικοί**. Υπάρχουν επίσης και χάρτες που αναφέρονται σε ένα χαρακτηριστικό θέμα, που μπορεί να ενδιαφέρει μόνο ορισμένους ανθρώπους. Διαφορετικοί χάρτες ενδιαφέρουν ένα ναυτικό, έναν πεζοπόρο, έναν άνθρωπο που χρησιμοποιείτο μετρό ή τις αστικές συγκοινωνίες ή κάποιον που θέλει να μάθει τις μεταβολές της θερμοκρασίας σε έναν τόπο. Οι χάρτες αυτοί ονομάζονται **θεματικοί**.

Ας μελετήσουμε τους χάρτες της εικόνας 2.1 (σελίδες 23, 24 και 25) και ας συζητήσουμε ποιες πληροφορίες μάς δίνει ο καθένας.

Οι δύο πρώτοι χάρτες των σελίδων 23 και 24 είναι γενικοί χάρτες. Ο πρώτος χάρτης παρουσιάζει βασικά στοιχεία για τη χώρα μας, όπως βουνά, νησιά, ποτάμια κ.ά. και ονομάζεται **γεωμορφολογικός χάρτης**. Ο δεύτερος χάρτης δίνει μεγαλύτερη σημασία στα ανθρωπογενή χαρακτηριστικά, όπως οι πόλεις, τα λιμάνια, οι δρόμοι κ.ά. και ονομάζεται **πολιτικός χάρτης**. Ο τρίτος χάρτης, ο οποίος παρουσιάζει τα κύρια προϊόντα που καλλιεργούνται στη χώρα μας, είναι ένας θεματικός χάρτης και ονομάζεται χάρτης παραγωγής προϊόντων.



**Παρατηρήστε τους χάρτες που βρήκατε όταν κάνατε την ομαδική δραστηριότητα στο προηγούμενο μάθημα. Βρείτε τι δείχνει ο καθένας και με βάση τα στοιχεία που παρουσιάζουν, φτιάξτε και συζητήστε τις κυριότερες ομάδες θεματικών χαρτών που διαμορφώσατε.**

- ✓ Οι χάρτες που παρουσιάζουν δρόμους, οικοδομικά τετράγωνα, πάρκα της πόλης κ.ά. είναι οι **αστικοί χάρτες**.
- ✓ Οι χάρτες που παρουσιάζουν τα προϊόντα, τα οποία παράγονται σε διαφορετικές περιοχές είναι οι **χάρτες παραγωγής προϊόντων**.
- ✓ Οι χάρτες που παρουσιάζουν αρχαιολογικούς τόπους και μνημεία είναι οι **ιστορικοί χάρτες**.

✓ Οι χάρτες που παρουσιάζουν τις πορείες του Αποστόλου Παύλου και τους Αγίους Τόπους είναι οι **θρησκευτικοί χάρτες**.

Εκτός από αυτές τις ομάδες χαρτών υπάρχουν και άλλες κατηγορίες που δίνουν ποικίλες πληροφορίες, όπως οι οδικοί χάρτες, οι κλιματικοί χάρτες, οι μετεωρολογικοί και άλλοι.

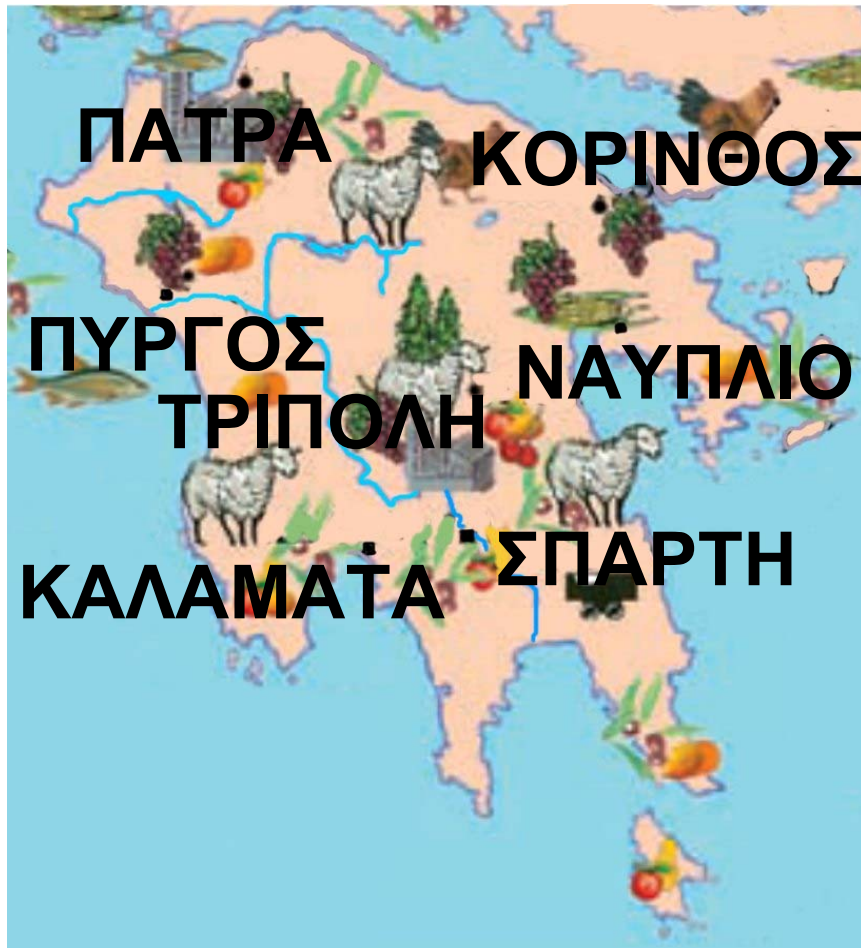


**Σκεφτείτε ένα χάρτη, όπου θα παρουσιάζονται οι πόλεις που έχουν ποδοσφαιρικές ομάδες, οι οποίες αγωνίζονται στην πρώτη εθνική κατηγορία. Πώς θα ονομάζατε αυτό το χάρτη; Τι είδους είναι;**

**Σελίδες 30 και 31:  
Εικόνα 2.2: Θεματικοί χάρτες  
της ίδιας περιοχής.**







Παρατηρώντας τους χάρτες των δυο προηγούμενων σελίδων (εικόνα 2.2) βλέπουμε ότι πληροφορίες για την ίδια περιοχή βρίσκονται σε διαφορετικούς χάρτες. Άρα, εάν θέλουμε να μελετήσουμε μια περιοχή, θα πρέπει να έχουμε όχι μόνο γενικούς, αλλά και αρκετούς θεματικούς χάρτες της.



**Παρατηρήστε τους χάρτες της εικόνας 2.2 και γράψτε τι είδους χάρτες είναι και τι παρουσιάζει ο καθένας.**

**Αν είχαμε ένα χάρτη που να δείχνει τις καθαρές θάλασσες της Ελλάδας στην αρχαιότητα κι έναν αντίστοιχο σημερινό χάρτη, τι σχόλια θα μπορούσαμε να κάνουμε για το κατά πόσο ο άνθρωπος προστατεύει το περιβάλλον;**



## Γεωγραφικό γλωσσάριο

### Ανθρωπογενή

Χαρακτηριστικά: τα ανθρώπινα δημιουργήματα που υπάρχουν στο φυσικό περιβάλλον

Γενικός χάρτης: ο χάρτης που περιέχει βασικά γεωμορφολογικά και ανθρωπογενή στοιχεία

Γεωμορφολογικός χάρτης: ο χάρτης που παρουσιάζει τα βουνά, τις πεδιάδες, τους ποταμούς, τις λίμνες κ.λπ. μιας περιοχής

Θεματικός χάρτης: ο χάρτης που παρουσιάζει ένα συγκεκριμένο θέμα

Πολιτικός χάρτης: ο χάρτης που παρουσιάζει στοιχεία από το ανθρωπογενές περιβάλλον



## **Ομαδική δραστηριότητα** (προαιρετική)

Χωριζόμαστε σε ομάδες και κατασκευάζουμε ένα θεματικό χάρτη της Ελλάδας, ο οποίος δίνει πληροφορίες για ένα θέμα που έχει επιλέξει η ομάδα μας.

***Αν θέλεις διάβασε κι αυτό...***

***Η ιστορία του χάρτη στην αρχαία Ελλάδα ...***

Ο Μέγας Αλέξανδρος, ως καλός μαθητής του Αριστοτέλη, είχε φροντίσει κατά τις εκστρατείες του, οι επιστήμονες που είχε πάρει μαζί του να κάνουν ολόκληρη συλλογή από τυπογραφικές αποτυπώσεις, οι οποίες θα χρησίμευαν για τη σύνθεση ενός χάρτη της Ασίας.

Κατά το 300 π.Χ. ο φιλόσοφος Δικαίαρχος, μαθητής και αυτός του Αριστοτέλη, επιχείρησε να κάνει ένα χάρτη του γνωστού κόσμου. Υπολόγισε το ύψος μερικών βουνών και προσπάθησε να μετρήσει την περιφέρεια της Γης.

Ο Ερατοσθένης επανέλαβε αυτό το σχέδιο, να κάνει δηλαδή έναν επιστημονικό χάρτη της γήινης σφαίρας, αλλά με μέσα και μέθοδο ανώτερα από του Δικαιάρχου. Συγκέντρωσε όλα τα «σημεία» που είχαν αποκατασταθεί επιστημονικά σε γεωγραφικό μήκος και γεωγραφικό πλάτος.

*Απόσπασμα από το βιβλίο  
«Ο αρχαίος ελληνικός  
πολιτισμός» του Αντρέ Μπονάρ  
Τόμος 3ος, σελ. 268*

## Κεφάλαιο 3ο

### *Η ταυτότητα του χάρτη: Τίτλος και Υπόμνημα*

*Στο κεφάλαιο αυτό θα μάθετε:*

- ⇒ για τα βασικά χαρακτηριστικά ενός χάρτη
- ⇒ για το υπόμνημα του χάρτη



*3.1: Χάρτης Πελοποννήσου*

# ΥΠΟΜΝΗΜΑ



---



---



---



---



---



---



---



---



---



---



---



---



---



---

**Γνωρίζουμε ότι κάθε άνθρωπος έχει την ταυτότητά του, η οποία περιέχει ορισμένα στοιχεία που αφορούν αποκλειστικά τον ίδιο, τον κάτοχο της ταυτότητας. Με την ίδια λογική φτιάχνουμε και την ταυτότητα κάθε χάρτη, έτσι ώστε όταν τον χρειαζόμαστε να ξέρουμε πώς θα τον αναζητήσουμε.**



**Γνωρίζοντας τα στοιχεία που περιλαμβάνει η ταυτότητα ενός ανθρώπου, ας συζητήσουμε τον τίτλο του μαθήματος. Ποια στοιχεία νομίζετε ότι θα πρέπει να περιλαμβάνει η ταυτότητα του χάρτη; Βρείτε αυτά τα στοιχεία στο χάρτη της Πελοποννήσου στην εικόνα 3.1**



## Ο τίτλος του χάρτη



**Εικόνα 3.2: Παιδιά σκυμμένα στο χάρτη σχεδιάζουν εκδρομή**



**Συζητήστε ποιους χάρτες θα χρειαστείτε, για να σχεδιάσετε το πρόγραμμα μιας εκπαιδευτικής εκδρομής στην Πελοπόννησο. (Μην ξεχνάτε ότι οι εκπαιδευτικές εκδρομές, εκτός από διασκέδαση, περιλαμβάνουν ξεναγήσεις σε ιστορικούς, αρχαιολογικούς, θρησκευτικούς, παραδοσιακούς, περιβαλλοντικής ομορφιάς και άλλους χώρους).**

Για να ζητήσετε από τη Διεύθυνση του σχολείου τους χάρτες που θα χρησιμοποιήσετε, πρέπει να ξέρετε τον τίτλο του κάθε χάρτη.

**Ο τίτλος** είναι μια χαρακτηριστική φράση, η οποία δηλώνει το περιεχόμενο του χάρτη και επομένως αποτελεί στοιχείο της ταυτότητάς του.

### *Το υπόμνημα του χάρτη*



Ο χάρτης της εικόνας 3.1 έχει ένα πλαίσιο με ορισμένα σύμβολα. Συζητήστε με την ομάδα σας και σημειώστε σε ποιο πραγματικό στοιχείο νομίζετε ότι αντιστοιχεί το κάθε σύμβολο πάνω στο χάρτη.

Ο χάρτης είναι ένα «εργαλείο» που μας δίνει πληροφορίες για

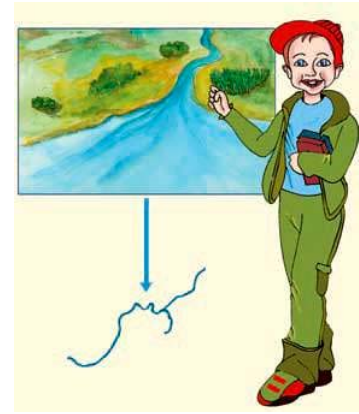
έναν τόπο. Για να απεικονίζουμε ευκολότερα αυτές τις πληροφορίες, χρησιμοποιούμε αντί για λέξεις σύμβολα και χρώματα, το καθένα από τα οποία αντιστοιχεί σε ένα συγκεκριμένο στοιχείο του τόπου που απεικονίζει ο χάρτης. Τα σύμβολα και τα χρώματα αυτά σχηματίζουν ένα «χαρτογραφικό αλφάβητο», με το οποίο μπορούμε να «διαβάζουμε» τους χάρτες σε όποια γλώσσα κι αν είναι γραμμένοι και αποτελούν το **υπόμνημα** του χάρτη.



*Εικόνα 3.3α: Σύμβολο στο χάρτη*



**Εικόνα 3.3β:**  
**Σύμβολο**  
**στο χάρτη**



**Εικόνα 3.3γ:**  
**Σύμβολο**  
**στο χάρτη**

Ας συζητήσουμε τώρα τις ερμηνείες που η κάθε ομάδα έδωσε στα σύμβολα του χάρτη της Πελοποννήσου, για να συμπληρώσουμε στο πλαίσιο της εικόνας 3.1 τις ερμηνείες των συμβόλων, δηλαδή να κατασκευάσουμε το υπόμνημα του χάρτη.



## **Γεωγραφικό γλωσσάριο**

**Τίτλος χάρτη:** η ονομασία του χάρτη που δηλώνει το περιεχόμενό του

Υπόμνημα χάρτη: σημείωμα, όπου ερμηνεύονται διάφορα στοιχεία ενός χάρτη



## **Ομαδική δραστηριότητα** (προαιρετική)

Με τις ομάδες μας μοιραζόμαστε θεματικούς χάρτες της Ελλάδας, στους οποίους δεν αναγράφονται ο τίτλος και το υπόμνημα. Με βάση τα σύμβολα που περιέχουν οι χάρτες θα διαμορφώσουμε τον τίτλο και το υπόμνημα του κάθε χάρτη.

**Αν θέλεις διάβασε κι αυτό...**

**Ο χάρτης της Γης... ένας άλλος χάρτης**

Είμαστε η Γη, οι άνθρωποι, τα φυτά και τα ζώα, οι βροχές και οι ωκεανοί, τα θαλάσσια ρεύματα

και η ανάσα του δάσους.

Τιμάμε τη Γη, σπíti όλων των οργανισμών.

Σεβόμαστε και αγαπάμε την ομορφιά της Γης...

Παρά τις διαφορές μας είμαστε όλοι κάτοικοι αυτής της Γης...

Αποτελούμε όλοι το Χάρτη της Γης...

*(Μεταφρασμένο απόσπασμα από κείμενο των μη κυβερνητικών οργανώσεων, που κατατέθηκε στην Παγκόσμια Συνδιάσκεψη για το περιβάλλον, στο Ρίο, τον Ιούνιο του 1992)*

## Κεφάλαιο 4ο

### *Η ταυτότητα του χάρτη: Κλίμακα*

*Στο κεφάλαιο αυτό θα μάθετε:*

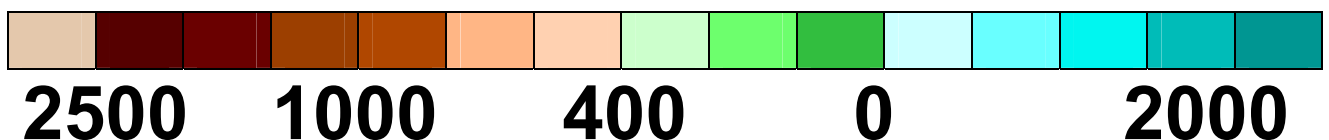
- ⇒ *τι είναι η κλίμακα του χάρτη*
- ⇒ *πώς να υπολογίζετε αποστάσεις με τη βοήθεια της κλίμακας*

### *Η κλίμακα του χάρτη*

Η Σπάρτη και η Αθήνα, δύο πόλεις-κράτη της αρχαιότητας, οι οποίες όπως γνωρίζουμε είχαν έντονη αντιπαλότητα μεταξύ τους, άραγε απέχουν πολύ η μία από την άλλη; Ας τις εντοπίσουμε στο χάρτη της Ελλάδας (εικόνα 4.1, στην επόμενη σελίδα), για να βρούμε τη μεταξύ τους απόσταση σε ευθεία γραμμή.



**ΥΠΟΜΝΗΜΑ**



*Εικόνα 4.1: Γεωμορφολογικός χάρτης της Ελλάδας*



## *Η κλίμακα του χάρτη*

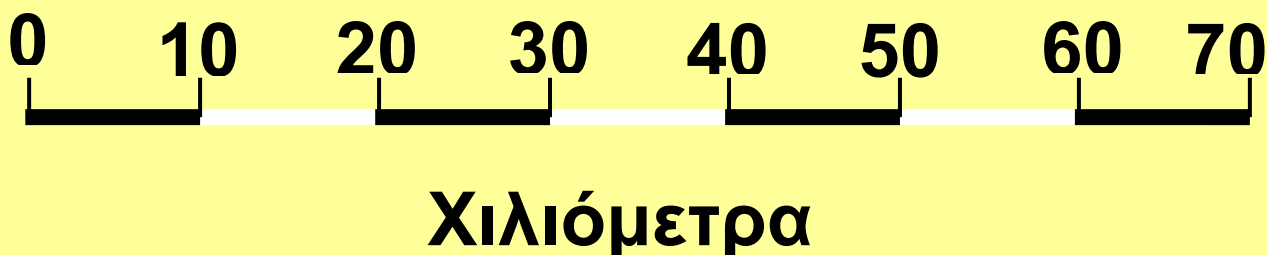
Η Σπάρτη και η Αθήνα, δύο πόλεις-κράτη της αρχαιότητας, οι οποίες όπως γνωρίζουμε είχαν έντονη αντιπαλότητα μεταξύ τους, άραγε απέχουν πολύ η μία από την άλλη; Ας τις εντοπίσουμε στο χάρτη της Ελλάδας (εικόνα 4.1, στην επόμενη σελίδα), για να βρούμε τη μεταξύ τους απόσταση σε ευθεία γραμμή.

Στο χάρτη η απόσταση μεταξύ Σπάρτης και Αθήνας είναι μερικά εκατοστά, δηλαδή πολύ μικρότερη από την πραγματική απόσταση που έχουν οι δύο πόλεις στην επιφάνεια της Γης.

Ο χαρτογράφος, για να μπορέσει να τοποθετήσει μια περιοχή της Γης πάνω σε ένα χάρτη, τη σχεδιάζει πολύ μικρότερη από το μέγεθος

που έχει στην πραγματικότητα. Τη σχεδιάζει δηλαδή υπό κλίμακα. Στο χώρο του υπομνήματος του χάρτη υπάρχει ένα κλάσμα με μεγάλο παρανομαστή, ο οποίος μας πληροφορεί πόσες φορές είναι μικρότερη η περιοχή στο χάρτη από ό,τι είναι στην επιφάνεια της Γης. Για παράδειγμα κλίμακα  $1/1.000.000$  δηλώνει ότι απόσταση ενός εκατοστού επάνω στο χάρτη αντιστοιχεί με απόσταση ενός εκατομμυρίου εκατοστών στο έδαφος.

**1:1.000.000**



Στον παραπάνω «χάρακα» διακρίνουμε μία ευθεία γραμμή με εναλλαγή λευκού και μαύρου

**χρώματος. Η εναλλαγή γίνεται κάθε 10 χμ., αφού η κλίμακα είναι 1:1.000.000.**

**Η κλίμακα ενός χάρτη είναι ένας αριθμός που δείχνει πόσες φορές είναι μικρότερη μια περιοχή πάνω στο χάρτη από το μέγεθός της στην επιφάνεια της Γης.**

**Χρησιμοποιώντας την κλίμακα που υπάρχει στο χάρτη της εικόνας 4.1 ας βρούμε την πραγματική απόσταση Σπάρτης-Αθήνας.**



**Στους χάρτες της επόμενης σελίδας (εικόνα 4.2)**

**απεικονίζεται η περιοχή του Γυθείου. Ποιον χάρτη θα επιλέξετε, για να πάρετε όσο το δυνατόν περισσότερες πληροφορίες για την πόλη του Γυθείου;**



***Εικόνα 4.2α: Το Γύθειο στον οδικό χάρτη***



***Εικόνα 4.2β: Το Γύθειο στο γεωμορφολογικό χάρτη***

Κάθε χάρτης μάς δίνει λιγότερες ή περισσότερες πληροφορίες για την περιοχή του Γυθείου. Όταν ο χάρτης δείχνει πολλές λεπτομέρειες, λέμε ότι η κλίμακα του είναι μεγάλη (ο παρανομαστής μικραίνει), ενώ όταν η κλίμακα μικραίνει (ο παρανομαστής μεγαλώνει), ο χάρτης μάς δείχνει λιγότερες λεπτομέρειες.



**Βρείτε ποιος από τους χάρτες της εικόνας 4.2 έχει τη μικρότερη κλίμακα.**



## **Γεωγραφικό γλωσσάριο**

**Κλίμακα:** είναι ένας αριθμός που δηλώνει πόσες φορές μικρότερη είναι μία απόσταση πάνω στο χάρτη από την πραγματική της απόσταση στο έδαφος

**Χαρτογράφος: ο επιστήμονας που ασχολείται με την κατασκευή των χαρτών**



***Ομαδική δραστηριότητα  
(προαιρετική)***

Με τις ομάδες μας κατασκευάζουμε χάρτες της περιοχής μας με διαφορετικές κλίμακες, αναφέροντας σε τι εξυπηρετεί ο κάθε χάρτης.

***Αν θέλεις διάβασε κι αυτό...***

***Και λίγα μαθηματικά...***

Χρησιμοποίησε το χάρτη της εικόνας 4.1 για να βρεις πόσο απέχει η Λάρισα από τη Φλώρινα και το Μεσολόγγι. Αρχικά με το

υποδεκάμετρο θα μετρήσεις πόσα εκατοστά απέχουν οι δύο πόλεις πάνω στο χάρτη. Στη συνέχεια τον αριθμό που θα βρεις θα τον πολλαπλασιάσεις με το 3.000.000 (θυμήσου την κλίμακα). Ο αριθμός που θα βρεις από τον πολλαπλασιασμό είναι η πραγματική απόσταση. Επειδή ο αριθμός που βρήκες είναι πολύ μεγάλος, σου προτείνουμε να τον κάνεις μικρότερο (υπολόγισε την απόσταση σε χιλιόμετρα). Είναι σίγουρο πως ξέρεις!

*Οι συγγραφείς*

# Κεφάλαιο 5ο

## Προσανατολισμός

**Στο κεφάλαιο αυτό θα μάθετε:**

- ⇒ τι είναι η προσανατολισμός
- ⇒ να χρησιμοποιείτε την πυξίδα και το χάρτη για τον προσανατολισμό σας.
- ⇒ για τη σχετική θέση ενός τόπου στο χάρτη



**Εικόνα 5.1: Σχολική τάξη**



**Κάθεσαι στο τρίτο θρανίο, όπως φαίνεται στην εικόνα 5.1.**



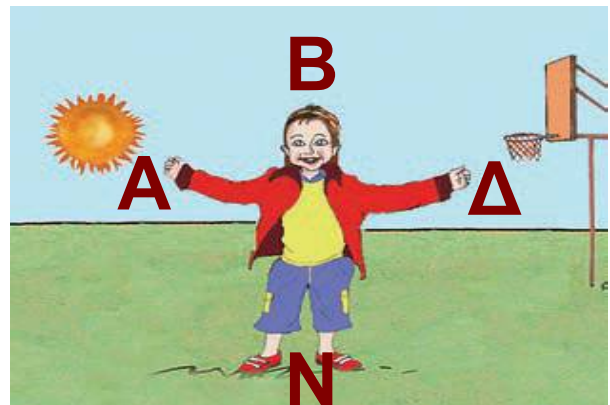
**Περίγραψε τη θέση σου ως προς την έδρα του δασκάλου ή της δασκάλας σου. Προσανατολίσου, δηλαδή, μέσα στην τάξη ως προς την έδρα.**

**Όταν κάποιος μας αναφέρει πού βρίσκεται χρησιμοποιώντας ένα συγκεκριμένο σημείο, λέμε ότι ορίζει τη σχετική θέση του ως προς το σημείο αυτό. Με τον ίδιο τρόπο μπορούμε να προσδιορίσουμε τη θέση μιας πόλης ή περιοχής σε σχέση με μία άλλη.**

**Σήμερα για τον προσανατολισμό μας χρησιμοποιούμε τα σημεία του ορίζοντα. Είναι ένας τρόπος που τον έχουν δεχθεί όλοι οι άνθρωποι και έτσι μπορούμε να προσδιορίζουμε τη θέση μας κάθε στιγμή, όταν υπάρχει ανάγκη.**

## Ας βρούμε πώς προσδιορίζουμε τα σημεία του ορίζοντα:

Η ανατολή του ήλιου δηλώνει το ξεκίνημα μιας νέας ημέρας. Το πρωί στο προαύλιο του σχολείου τείνουμε το δεξί μας χέρι προς το μέρος που ανατέλλει ο ήλιος. Το πρόσωπό μας τότε θα κοιτά το Βορρά, η πλάτη μας θα είναι στραμμένη προς το Νότο και το αριστερό μας χέρι θα δείχνει τη Δύση, όπως δείχνει και ο Θεόβουλος στην εικόνα 5.2. Ο ίδιος προσανατολισμός ισχύει και στους χάρτες, όπου ο Βορράς σημειώνεται με ένα βέλος και το γράμμα Β.



**Εικόνα 5.2:**  
**Προσανατολισμός**

Κάθε χάρτης είναι προσανατολισμένος, δηλαδή δείχνει τα τέσσερα σημεία του ορίζοντα. Το πάνω μέρος του είναι ο Βορράς, το κάτω μέρος είναι ο Νότος, δεξιά βρίσκεται η Ανατολή και αριστερά η Δύση.



**Εικόνα 5.3: Πολιτικός χάρτης Ελλάδας**



**Χρησιμοποιώντας τον πολιτικό χάρτη της Ελλάδας προσδιορίστε τη θέση της Αθήνας σε σχέση με το Βόλο και τη Ρόδο.**

## ***Η πυξίδα***

**Η πυξίδα είναι ένα όργανο, που μας βοηθάει να προσανατολιζόμαστε. Ο Βορράς είναι το σημείο του ορίζοντα που δείχνει πάντα η μαγνητική βελόνα της πυξίδας.**



***Εικόνα 5.4: πυξίδα***



**Γνωρίζοντας πώς χρησιμοποιείται η πυξίδα προσανατολιστείτε στο χώρο δείχνοντας και τα άλλα σημεία του ορίζοντα.**



## **Γεωγραφικό γλωσσάριο**

### **Προσανατολισμός:**

προσδιορισμός θέσης, πορείας ή κατεύθυνσης κάποιου με βάση τα σημεία του ορίζοντα

**Πυξίδα:** όργανο προσανατολισμού βασισμένο στην ιδιότητα που έχει η μαγνητική βελόνα να δείχνει πάντα το Βορρά

**Σχετική θέση:** η θέση ενός τόπου, ανθρώπου ή αντικειμένου σε σχέση πάντα με τη θέση ενός άλλου τόπου, ανθρώπου ή αντικειμένου



### ***Ομαδική δραστηριότητα (προαιρετική)***

Με τις ομάδες μας επιλέγουμε περιοχές της Ελλάδας με αρχαιολογικό ενδιαφέρον και προσδιορίζουμε τη σχετική θέση

τους ως προς τους Δελφούς, για τους οποίους οι αρχαίοι Έλληνες πίστευαν ότι ήταν το «κέντρο της Γης».

***Αν θέλεις διάβασε κι αυτό...***

***Τα άκρα της Ελλάδας...***

Το Ορμένιο είναι το βορειότερο τμήμα του νομού Έβρου, το ακρότατο σημείο της χώρας μας στο Βορρά, στα ελληνοβουλγαρικά σύνορα.

Η Γαύδος είναι το νοτιότερο άκρο του κράτους μας. Το νησί πρωτοκατοικήθηκε 5.000 χρόνια πριν. Σήμερα εκεί ζουν περίπου 50 άνθρωποι μόνο.

Η Μεγίστη, στο ανατολικότερο σημείο της Ελλάδας, λέγεται αλλιώς και Καστελλόριζο.

9

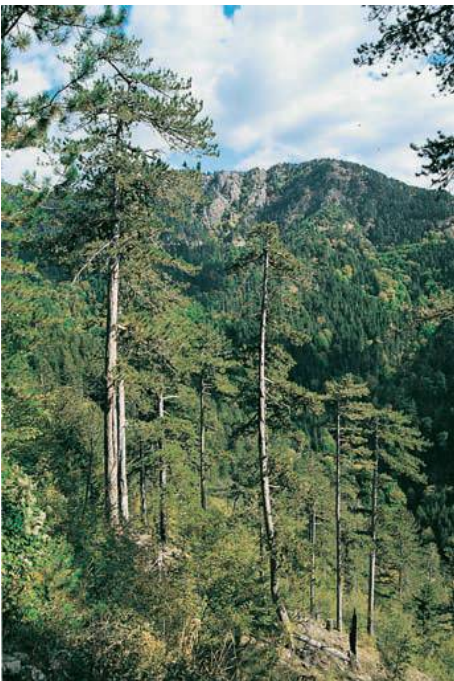
**Απέχει από τις μικρασιατικές ακτές μόλις δύο χιλιόμετρα περίπου.**

**Οι Οθωνοί ή αλλιώς Φανοί, το μικρό νησάκι του νομού της Κέρκυρας, είναι το δυτικότερο σημείο της Ελλάδας. Οι κάτοικοί του είναι άριστοι ναυτικοί και ψαράδες»**

## ***B´ Ενότητα***

# ***Το φυσικό περιβάλλον της Ελλάδας***

***Η Ελλάδα για τη νεότητά μου,  
εστάθηκε θάμβος. Το υλικό σώμα  
της Ελλάδας ή ήταν κάτι άλλο κι  
όχι απλά και μόνο «φύση» ή η  
ελληνική φύση, πραγματικά,  
έπρεπε να 'ναι κάτι άλλο εκείνη.  
Να 'ναι φορτισμένη με μυστικά  
μηνύματα...***



***Δοκίμια και άρθρα  
Φύση και γλώσσα  
Οδυσσέας Ελύτης***



## **Στην ενότητα αυτή θα μάθετε για:**

- ✓ **Τη μορφή και το σχήμα της Ελλάδας**
- ✓ **Τη θέση της Ελλάδας στον κόσμο**
- ✓ **Τις ακτές της Ελλάδας**
- ✓ **Τις θάλασσες της Ελλάδας**
- ✓ **Τα νησιωτικά συμπλέγματα και νησιά της Ελλάδας**
- ✓ **Τη ζωή στα νησιά**
- ✓ **Τους παραθαλάσσιους οικισμούς της Ελλάδας**
- ✓ **Τα βουνά της Ελλάδας**
- ✓ **Τις πεδιάδες της Ελλάδας**
- ✓ **Τη ζωή στα βουνά και στις πεδιάδες**
- ✓ **Την έννοια του κλίματος**
- ✓ **Το συσχετισμό κλίματος και ανθρώπινων δραστηριοτήτων**

- ✓ *Το κλίμα της Ελλάδας*
- ✓ *Τα ποτάμια της Ελλάδας*
- ✓ *Τις λίμνες της Ελλάδας*
- ✓ *Τη ζωή στα ποτάμια και στις λίμνες*
- ✓ *Τη χλωρίδα και την πανίδα της Ελλάδας*
- ✓ *Τη βλάστηση της Ελλάδας*
- ✓ *Τα χαρακτηριστικά οικοσυστήματα της Ελλάδας*
- ✓ *Το ρόλο των ηφαιστειών και των σεισμών στις αλλαγές της φύσης*
- ✓ *Τις φυσικές καταστροφές στο χώρο της Ελλάδας*

## Κεφάλαιο 6ο

### *Η μορφή και το σχήμα της Ελλάδας*

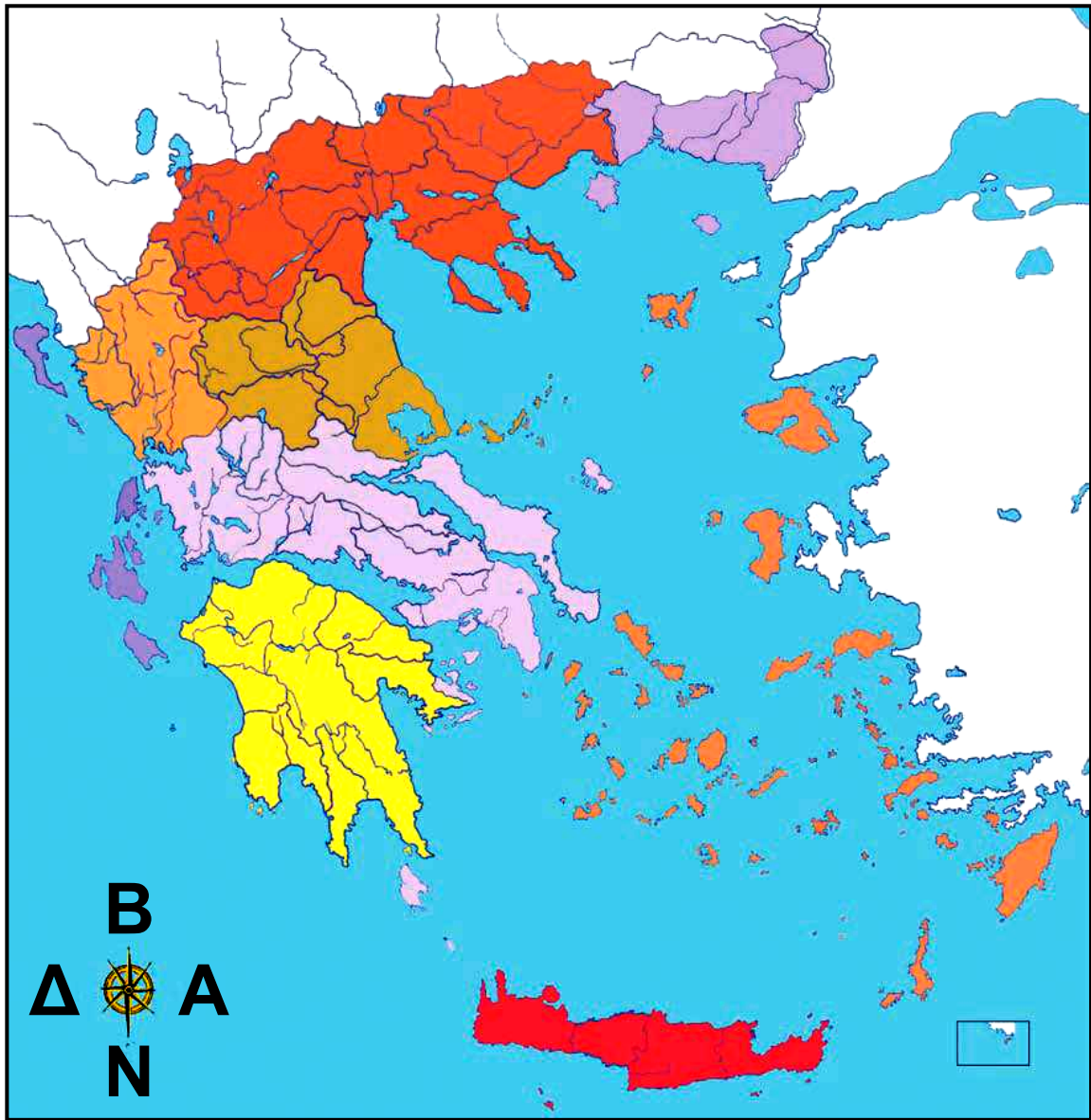
*Στο κεφάλαιο αυτό θα μάθετε:*

- ⇒ να διακρίνετε τις διάφορες περιοχές της Ελλάδας στο χάρτη
- ⇒ να βρίσκετε την Ελλάδα σε κάθε χάρτη

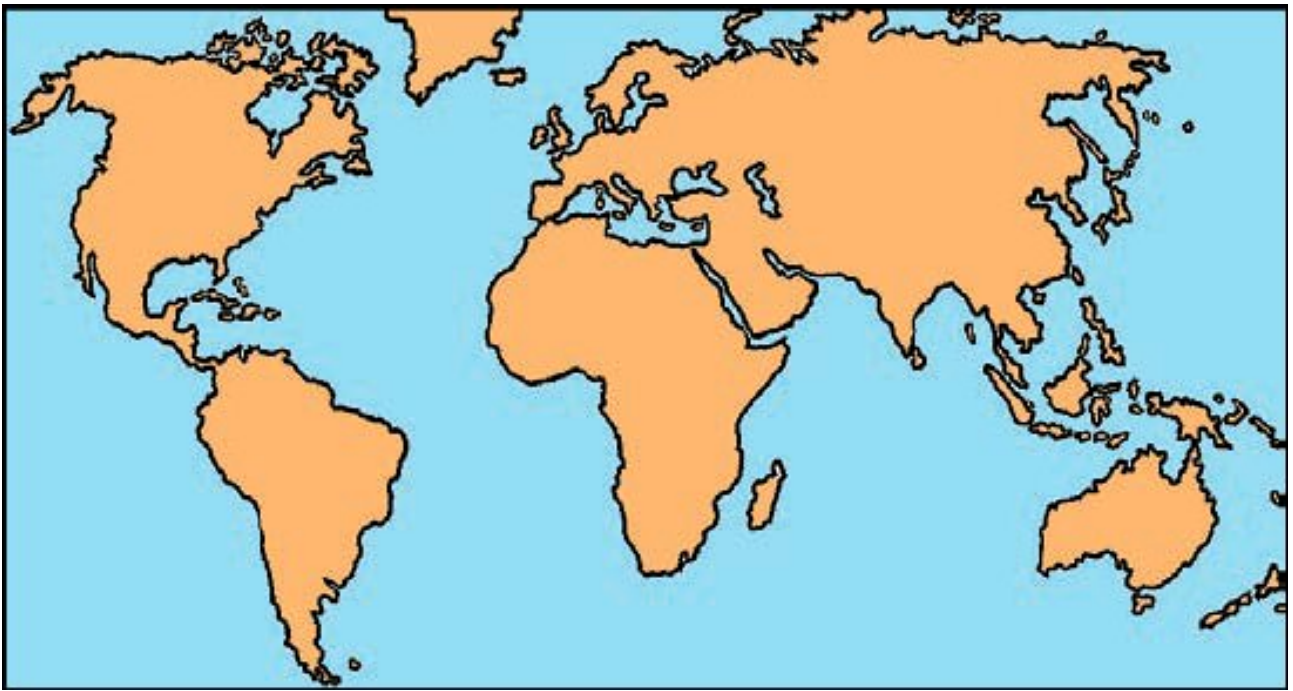


**Παρατηρήστε το χάρτη της Ελλάδας της εικόνας 6.1 στην επόμενη σελίδα.**

**«Αποτυπώστε την» στο μυαλό σας και προσπαθήστε μετά να την εντοπίσετε στους χάρτες που ακολουθούν. (Δείξτε την με βέλος).**



***Εικόνα 6.1: Χάρτης της Ελλάδας***



***Εικόνα 6.2: Η Ελλάδα στον κόσμο και στην περιοχή της Μεσογείου***

## Το ταξίδι του σύννεφου

Παχύ-παχύ, κατάλευκο, γεμάτο δύναμη και ζωντάνια, ξεκίνησε πρωί με τη δροσιά ν' αρμενίζει πάνω από τις κορφές της Δυτικής Ροδόπης. Κοίταξε αριστερά του να λικνίζεται στα γαλανά νερά του πελάγους η μαγευτική Σαμοθράκη, του έγνεψαν τα χίλια νησιά να τα επισκεφτεί, μα αυτό ήταν αποφασισμένο να προχωρήσει μπροστά, να βρει πράσινο έδαφος, για να το φιλήσει. Πόσο παραξενεύτηκε, όταν στο διάβα του έβλεπε κάτω τότε πεδιάδα, τότε κορφή, μέχρι που στρίβοντας προς τ' αριστερά άρχισε να ταξιδεύει πάνω από μια ατέλειωτη σειρά πανύψηλων κορυφών, ατελείωτων βουνών, κοφτερών βράχων! Η ξαδέλφη του, η ομίχλη, το ξενάγησε σ' ολόκληρη την

οροσειρά της Πίνδου, το συνόδεψε και μέχρι κάτω στην Πελοπόννησο, γιατί της αρέσει, καθώς βλέπει τα βουνά, να διηγείται τους άθλους του Ηρακλή για τον Ερυμάνθειο Κάπρο, τις Στυμφαλίδες Όρνιθες, το Λιοντάρι της Νεμέας. Μόνο σαν έφτασαν στην άκρη πια του Πάρνωνα, το άφησε μόνο του να συνεχίσει δείχνοντας του πέρα, χαμηλά το κάστρο της Μονεμβασιάς. «Πέρνα απέναντι στην Κρήτη», του είπε, και τότε το σύννεφο γεμάτο χαρά έτρεξε και θρονιάστηκε πάνω από το Ιδαίο Άντρο. Είναι το σπήλαιο που ανατράφηκε ο Δίας, στην κορφή του Ψηλορείτη.

*Μαρία Τασσόγλου*



**Διαβάστε το προηγούμενο λογοτεχνικό κείμενο και μιλήστε για τις ποικίλες μορφές που έχει η χώρα μας.**

Η πατρίδα μας είναι μία χερσό-νησος περιτριγυρισμένη από μικρά και μεγάλα νησιά. Ο μακρόστενος κορμός της χερσονήσου αποτελεί την **ηπειρωτική Ελλάδα**, ενώ το σύνολο των νησιών τη **νησιωτική Ελλάδα**.

Η Ελλάδα, η χώρα των νησιών, έχει περισσότερα από 2.000 νησιά διάσπαρτα στο Αιγαίο και στο Ιόνιο. Το καθένα έχει τη δική του ομορφιά. Από αυτά, τα 225 είναι κατοικημένα, ενώ τα υπόλοιπα είναι βραχονησίδες, στις οποίες βρίσκουν καταφύγιο σπάνια θαλασσοπούλια.



Παρατηρώντας το χάρτη της εικόνας 6.1 η φαντασία μας δίνει στην Πελοπόννησο το σχήμα της ανθρώπινης παλάμης. Αφήστε τη φαντασία σας να δώσει γνωστές σας μορφές και σε άλλες περιοχές της χώρας μας. Αυτό θα σας βοηθήσει να φτιάξετε ευκολότερα στο μυαλό σας το σχήμα της Ελλάδας.



## **Γεωγραφικό γλωσσάριο**



**Ηπειρωτική Ελλάδα:** το μεγάλο μακρόστενο κομμάτι ξηράς της Ελλάδας, που έχει σχήμα χερσονήσου  
**Νησιωτική Ελλάδα:** όλα τα μικρά και μεγάλα νησιά της πατρίδας μας



## **Ομαδική δραστηριότητα (προαιρετική)**

Ας κατασκευάσουμε με πλαστελίνη το γεωμορφολογικό χάρτη της

**Ελλάδας πάνω σε χοντρό χαρτόνι ή σε κόντρα πλακέ.**

***Αν θέλεις διάβασε κι αυτό...***

***Όταν η φαντασία τρέχει***

**Καθένας μπορεί να βάλει τη φαντασία του να καλπάζει ή να τρέξει όσο πιο γρήγορα μπορεί, για να πει με τι μοιάζει η Ελλάδα, για να δώσει όνομα στο σχήμα της, για να καθορίσει τη μορφή της. «Η δική μου φαντασία, λαχανιασμένη, μου δείχνει την Ελλάδα να μοιάζει μόνο με μένα». Αυτό θα πει κάθε Έλληνας και κάθε Ελληνίδα, όταν μιλήσει για την πατρίδα μας.**

***Οι συγγραφείς***

## Κεφάλαιο 7ο

### Η θέση της Ελλάδας

Στο κεφάλαιο αυτό θα μάθετε:

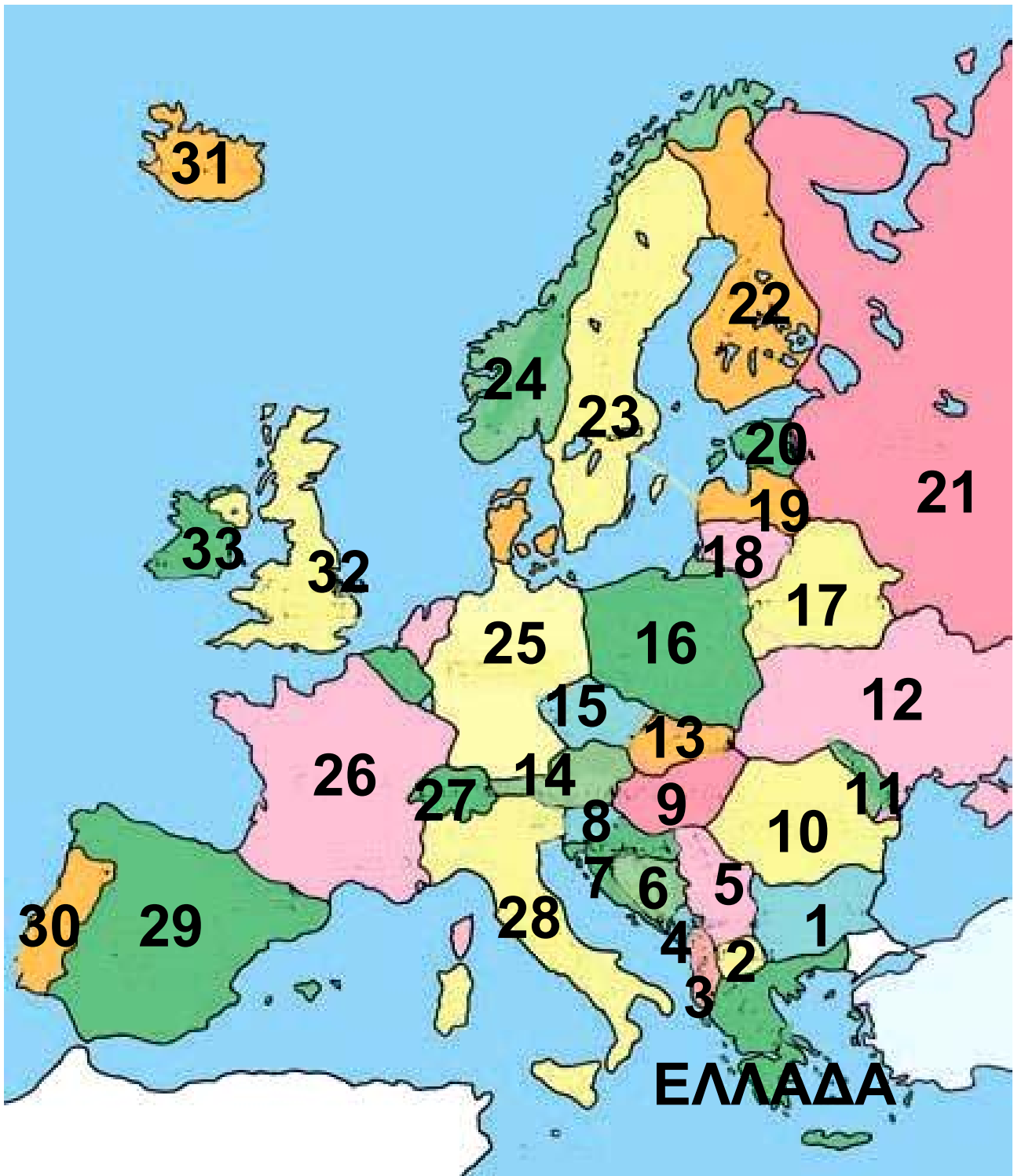
- ⇒ να βρίσκετε τη θέση της Ελλάδας στο χάρτη των Βαλκανίων, της Ευρώπης και της Γης
- ⇒ τα σύνορα της Ελλάδας



Εικόνα 7.1: Παγκόσμιος χάρτης



**Παρατηρήστε τον παγκόσμιο χάρτη της εικόνας 7.1 και βρείτε σε ποια ήπειρο ανήκει η Ελλάδα.**



- |                                  |                                 |
|----------------------------------|---------------------------------|
| <b>1. ΒΟΥΛΓΑΡΙΑ</b>              | <b>18. ΛΙΘΟΥΑΝΙΑ</b>            |
| <b>2. Π.Γ.Δ.Μ.</b>               | <b>19. ΛΕΤΤΟΝΙΑ</b>             |
| <b>3. ΑΛΒΑΝΙΑ</b>                | <b>20. ΕΣΘΟΝΙΑ</b>              |
| <b>4. ΜΑΥΡΟΒΟΥΝΙΟ</b>            | <b>21. ΡΩΣΙΑ</b>                |
| <b>5. ΣΕΡΒΙΑ</b>                 | <b>22. ΦΙΝΛΑΝΔΙΑ</b>            |
| <b>6. ΒΟΣΝΙΑ-<br/>ΕΡΖΕΓΟΒΙΝΗ</b> | <b>23. ΣΟΥΗΔΙΑ</b>              |
| <b>7. ΚΡΟΑΤΙΑ</b>                | <b>24. ΝΟΡΒΗΓΙΑ</b>             |
| <b>8. ΣΛΟΒΕΝΙΑ</b>               | <b>25. ΓΕΡΜΑΝΙΑ</b>             |
| <b>9. ΟΥΓΓΑΡΙΑ</b>               | <b>26. ΓΑΛΛΙΑ</b>               |
| <b>10. ΡΟΥΜΑΝΙΑ</b>              | <b>27. ΕΛΒΕΤΙΑ</b>              |
| <b>11. ΜΟΛΔΑΒΙΑ</b>              | <b>28. ΙΤΑΛΙΑ</b>               |
| <b>12. ΟΥΚΡΑΝΙΑ</b>              | <b>29. ΙΣΠΑΝΙΑ</b>              |
| <b>13. ΣΛΟΒΑΚΙΑ</b>              | <b>30. ΠΟΡΤΟΓΑΛΙΑ</b>           |
| <b>15. ΤΣΕΧΙΑ</b>                | <b>31. ΙΣΛΑΝΔΙΑ</b>             |
| <b>16. ΠΟΛΩΝΙΑ</b>               | <b>32. ΗΝΩΜΕΝΟ<br/>ΒΑΣΙΛΕΙΟ</b> |
| <b>17. ΛΕΥΚΟΡΩΣΙΑ</b>            | <b>33. ΙΡΛΑΝΔΙΑ</b>             |

*Εικόνα 7.2: Πολιτικός χάρτης  
της Ευρώπης*

**Παρατηρώντας το χάρτη της σελίδας 74 ας καθορίσουμε τη γεωγραφική θέση της Ελλάδας στην Ευρώπη.**



**Στον παρακάτω χάρτη βρείτε τα κράτη της Βαλκανικής χερσονήσου, με τα οποία συνορεύει η χώρα μας και ορίστε τη θέση της Ελλάδας στη χερσόνησο αυτή. Ποια μεγάλη θάλασσα βρέχει τη νότια πλευρά της χώρας μας;**



- |                |              |
|----------------|--------------|
| 1. ΤΟΥΡΚΙΑ     | 7. ΡΟΥΜΑΝΙΑ  |
| 2. ΒΟΥΛΓΑΡΙΑ   | 8. ΒΟΣΝΙΑ    |
| 3. Π.Γ.Δ.Μ.    | ΕΡΖΕΓΟΒΙΝΗ   |
| 4. ΑΛΒΑΝΙΑ     | 9. ΚΡΟΑΤΙΑ   |
| 5. ΜΑΥΡΟΒΟΥΝΙΟ | 10. ΣΛΟΒΕΝΙΑ |
| 6. ΣΕΡΒΙΑ      |              |

*Εικόνα 7.3: Πολιτικός χάρτης  
βαλκανικής χερσονήσου*

Βλέπουμε ότι η Ελλάδα είναι ένα κομμάτι της Ευρώπης, αφού βρίσκεται στο νοτιοανατολικό άκρο της και θα μπορούσαμε να πούμε ότι είναι το ακρωτήριο της Βαλκανικής χερσονήσου. Ανατολικά, δυτικά και νότια βρέχεται από τη Μεσόγειο Θάλασσα, η οποία βρίσκεται ανάμεσα στην Ευρώπη και στην Αφρική.

**Η γεωγραφική αυτή θέση έδωσε στη χώρα μας τη δυνατότητα να είναι ο σύνδεσμος της Ευρώπης με τις χώρες της Ασίας και της Αφρικής. Οι χερσαίες και οι θαλάσσιες συγκοινωνίες και οι μεταφορές των προϊόντων μεταξύ των τριών αυτών ηπείρων γίνονται διά μέσου της ηπειρωτικής Ελλάδας ή των θαλασσών της.**

**Στις χώρες που υπάρχουν γύρω μας ζουν άνθρωποι που μιλούν διαφορετικές γλώσσες, έχουν διαφορετικές θρησκείες, διαφορετικές συνήθειες και πολιτισμό. Δηλαδή στη χώρα μας ο πολιτισμός μας συναντά πολιτισμούς από την Ευρώπη, την Ασία και την Αφρική. Στο πέρασμα των αιώνων αναπτύξαμε σχέσεις με τους λαούς αυτούς και πολλές συνήθειές τους έγιναν και δικές μας. Πολλά στοιχεία των**



πολιτισμών τους βρίσκονται στη γλώσσα μας, στη μουσική μας και στις παραδόσεις μας, όπως βέβαια και δικά μας πολιτιστικά στοιχεία έχουν αφομοιωθεί από εκείνους.



**Συζητήστε μεταξύ σας για τα πλεονεκτήματα της συνάντησης των τριών ηπείρων στον ελλαδικό χώρο και εξηγήστε γιατί η χώρα μας θεωρείται «σταυροδρόμι λαών και πολιτισμών». Κατόπιν ανακοινώστε τα συμπεράσματά σας στους άλλους συμμαθητές σας.**

**Ας σκεφτούμε μαζί αν αυτή η συνάντηση τόσων λαών στην περιοχή μας παρουσιάζει και ορισμένα μειονεκτήματα.**



**Γεωγραφικό γλωσσάριο**

**Χερσόνησος: ένα μεγάλο**

κομμάτι ξηράς που εισχωρεί στη θάλασσα και βρέχεται από τις τρεις πλευρές του.



## **Ομαδική δραστηριότητα** (προαιρετική)

Ας ερευνήσουμε στην περιοχή που ζούμε ποια στοιχεία από τη γλώσσα μας, τη λαϊκή τέχνη, τη μουσική, την αρχιτεκτονική, τη μαγειρική ή άλλα μαρτυρούν τη συνάντηση διαφορετικών πολιτισμών στον ελλαδικό χώρο.

***Αν θέλεις διάβασε κι αυτό...***

***Η Ελλάδα, το σταυροδρόμι  
των τριών ηπείρων***

Η ελληνική θάλασσα δεν είναι τόπος που ψαρεύουνε τόνους και σαρδέλες, είναι ο δρόμος

των ανταλλαγών με τους άλλους ανθρώπους, το ταξίδι στη χώρα των μεγάλων καλλιτεχνικών έργων και των εκπληκτικών εφευρέσεων, το ταξίδι του σιταριού που βλασταίνει πυκνό στις απέραντες πεδιάδες, του χρυσού που κείτεται στη γη και μέσα στα ποτάμια, το ταξίδι στη χώρα των θαυμάτων με μόνη πυξίδα το νυχτερινό χάρτη των άστρων... Η Μεσόγειος είναι λίμνη Ελληνική με γνώριμους δρόμους. Οι πολιτείες αραδιασμένες ένα γύρο στις ακτές της μοιάζουν «σα βατράχια γύρω από ένα βάλτο», λέει ο Πλάτωνας...

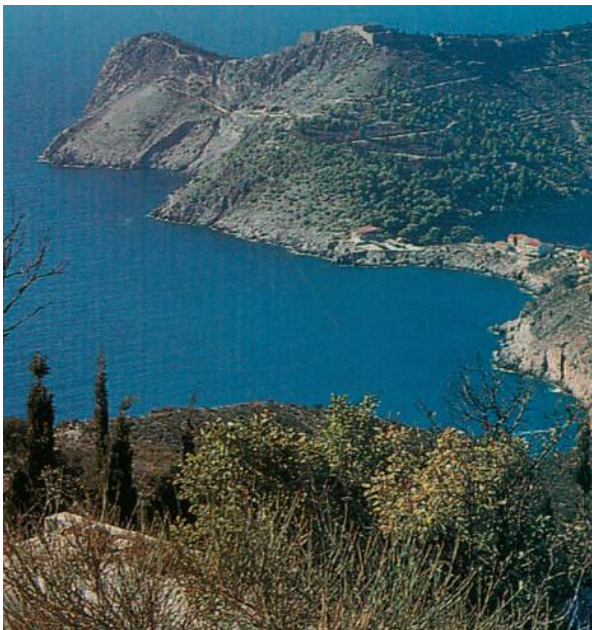
**Ο ΑΡΧΑΙΟΣ ΕΛΛΗΝΙΚΟΣ  
ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΣ, Αντρέ Μπονάρ, Α΄  
τόμος, σελ. 30**

## Κεφάλαιο 8ο

### Οι ακτές της Ελλάδας

**Στο κεφάλαιο αυτό θα μάθετε:**

- ⇒ να περιγράψετε τον οριζόντιο διαμελισμό της Ελλάδας
- ⇒ να βρίσκετε στο χάρτη τα ακρωτήρια, τις χερσονήσους, τους κόλπους, τους πορθμούς και τους ισθμούς της Ελλάδας



**Εικόνα 8.1:**  
**Κεφαλλονιά, Άσσος**



**Εικόνα 8.2:**  
**Σάμος, Βαθύ**



## Γερολιμένας παραθαλάσσιος οικισμός της Λακωνίας

Αν ένας ταξιδιώτης έκανε με πλοίο τον περίπλου της Ελλάδας ξεκινώντας από την Αλεξανδρούπολη και φθάνοντας στην Κέρκυρα, θα φωτογράφιζε μια τεράστια ποικιλία μαγευτικών ακτογραφικών στοιχείων: **χερσονήσους, κόλπους, όρμους, ακρωτήρια, πορθμούς, ισθμούς,...**



**Είστε εσείς αυτοί οι ταξιδιώτες. Για ποια ακτογραφικά στοιχεία θα μας μιλήσετε; Για να βοηθηθείτε, κοιτάξτε το γεωμορφολογικό χάρτη της Ελλάδας.**



**Βρες στο χάρτη της Ελλάδας σε ποια πελάγη βρίσκονται τα παρακάτω ακτογραφικά στοιχεία**

**Χερσόνησοι: Σιθωνίας, Κασσάνδρας, Αγίου Όρους ή Άθω, Μαγνησίας, Αττικής, Αργολίδας, Ταυγέτου**

**Κόλποι: Θερμαϊκός, Λακωνικός, Αμβρακικός, Σαρωνικός, Πατραϊκός, Κορινθιακός, Καβάλας, Στρυμονικός, Αλμυρού**

**Ακρωτήρια: Μαλέας, Άκτιο, Τάιναρο, Καφηρέας, Σούνιο, Δρέπανο, Ακρίτας**

**Πορθμοί: Ευρίπου, Πρέβεζας, Ρίου**

**Ισθμός: Κορίνθου**



## **Εικόνα 8.4: Η διώρυγα της Κορίνθου**

**Από την αρχαιότητα ο τύραννος της Κορίνθου Περίανδρος είχε σκεφτεί να «κόψει» το κομμάτι γης (τον ισθμό) που εμπόδιζε την πλεύση των πλοίων από τον Κορινθιακό στο Σαρωνικό Κόλπο.**

**Στους νεώτερους χρόνους ο Ιωάννης Καποδίστριας σκέφτηκε να πραγματοποιήσει τη διόρυξη (να κατασκευάσει **διώρυγα**), αλλά το οικονομικό κόστος ήταν απαγορευτικό για ένα τέτοιο εγχείρημα.**

***Πολύ αργότερα, η ελληνική κυβέρνηση προχώρησε στην υλοποίηση του έργου, το οποίο ξεκίνησε το Μάρτιο του 1882. Το έργο ανέλαβε ο Ούγγρος στρατηγός Τυρ. Τα εγκαίνια της Διώρυγας της Κορίνθου έγιναν στις 25 Ιουλίου 1893.***

**Η ακτογραμμή της χώρας μας παρουσιάζει μια μεγάλη εναλλαγή από κρημνών ακτών, αμμουδερών παραλιών, μικρών και μεγάλων χερσονήσων, μαγευτικών όρμων, κόλπων, καθώς και μικρών και μεγάλων νησιών. Άλλωστε ολόκληρη η Ελλάδα είναι ένα ακτογραφικό στοιχείο, είναι το «ακρωτήριο» της Βαλκανικής χερσονήσου (της χερσονήσου του Αίμου).**

**Το σύνολο των ακτογραφικών στοιχείων της χώρας μας αποτελεί**



τον οριζόντιο διαμελισμό της και επειδή παρουσιάζει μεγάλη ποικιλία μορφών, η χώρα μας έχει πολύ μεγάλο μήκος ακτών.



**Ας κάνουμε τον περίπλου της Πελοποννήσου με τη βοήθεια του χάρτη της Ελλάδας και ας σημειώσουμε τους κόλπους, στους οποίους θα δέσουμε το σκάφος μας. Επίσης, ας βρούμε και τα ακρωτήρια, που πρέπει να προσέξουμε κατά τη διάρκεια του ταξιδιού μας.**



## **Γεωγραφικό γλωσσάριο**

**Ακρωτήριο:** το άκρο ενός τμήματος της ξηράς που εισχωρεί μέσα στη θάλασσα

**Ακτογραμμή:** γραμμή, κατά μήκος της οποίας συναντώνται η

**ξηρά και η θάλασσα**

**Ακτογραφικά στοιχεία: οι διάφορες μορφές που παρουσιάζουν οι ακτές ενός τόπου, όπως οι κόλποι, οι χερσόνησοι, τα ακρωτήρια, οι πορθμοί, οι ισθμοί, τα νησιά κ.ά.**

**Διώρυγα: μεγάλο τεχνητό κανάλι που ενώνει δύο θάλασσες ή λίμνες ή ποταμούς**

**Ισθμός: στενή λωρίδα ξηράς που ενώνει δύο στεριές και χωρίζει δύο θάλασσες**

**Κόλπος: τμήμα θάλασσας που εισχωρεί μέσα στην ξηρά**

**Όρμος: μικρός σε έκταση κόλπος**

**Πορθμός: ένα κομμάτι θάλασσας που χωρίζει δύο ξηρές και ενώνει δύο θάλασσες**



## **Ομαδική δραστηριότητα (προαιρετική)**

Ας χωριστούμε σε δύο ομάδες, για να φτιάξουμε δύο θεματικά κολάζ με φωτογραφίες. Η πρώτη ομάδα θα φτιάξει ένα κολάζ με χαρακτηριστικές παραλίες και απόκρημνες ακτές. Η δεύτερη ομάδα ένα κολάζ με φωτογραφίες και κείμενα που δείχνουν τη σχέση της θάλασσας με την ελληνική μυθολογία.

***Αν θέλεις διάβασε κι αυτό...***

***Γιατί ονομάστηκε Βαλκανική χερσόνησος;***

Τον Αίμο, την οροσειρά που δεσπόζει βόρεια της χερσονήσου, την εποχή της

Τουρκοκρατίας, οι Τούρκοι τον ονόμαζαν «ΜΠΑΛΚΑΝ», που στη γλώσσα τους σημαίνει «δασωμένο βουνό».

Έτσι η χερσόνησος από χερσόνησος του Αίμου επικράτησε να λέγεται Βαλκανική χερσόνησος.

*Οι συγγραφείς*

## Κεφάλαιο 9ο

### Οι θάλασσες της Ελλάδας

Στο κεφάλαιο αυτό θα μάθετε:

- ⇒ τα πελάγη της Ελλάδας
- ⇒ να σχεδιάζετε το χάρτη της Ελλάδας και να σημειώνετε τις γνωστότερες θάλασσες



**Εικόνα 9.1: Νησιωτικό τοπίο**



**Μερικοί αναφέρουν ότι το Ιόνιο πέλαγος πήρε το όνομά του**

**από τον αρχαίο βασιλιά Ίωνα. Τι λένε οι δικές σου πηγές πληροφόρησης;**

**Η χώρα μας, όπως είδαμε και στα προηγούμενα μαθήματα, είναι μια χερσόνησος, που βρέχεται από το Αιγαίο, το Ιόνιο και το Λιβυκό πέλαγος, τα οποία είναι τμήματα της Μεσογείου θάλασσας.**

**Το Αιγαίο είναι μια κλειστή θάλασσα, που βρίσκεται ανάμεσα στην Ελλάδα και στην Τουρκία, είναι αρκετά ρηχή, ενώ το Ιόνιο πέλαγος είναι ανοικτό προς τα νότια και δυτικά. Στα νότια του Ιονίου πελάγους και δυτικά από το ακρωτήριο Ταίναρο βρίσκεται το σημείο, όπου έχει εντοπιστεί το μεγαλύτερο βάθος της Μεσογείου (Φρέαρ των Οινουσσών, 5.090 μ.).**

**Το Λιβυκό πέλαγος απλώνεται ανάμεσα στην Κρήτη και στην Αφρική.**

**Ας συζητήσουμε για το όνομα του Αιγαίου πελάγους. Η επιστροφή του Θησέα από την Κρήτη σημάδεψε την ονομασία της θάλασσας αυτής.**

**Οι κάτοικοι της νησιωτικής Ελλάδας έδωσαν διαφορετικά ονόματα σε τμήματα του Αιγαίου θέλοντας ίσως να μιλήσουν για τη δική τους θάλασσα, τη θάλασσα που έβρεχε τα νησιά τους. Έτσι έχουμε το Κρητικό, το Καρπάθιο, το Ικάριο, το Μυρτώο και το Θρακικό πέλαγος.**



**Εικόνα 9.2: Πολιτικός χάρτης της Ελλάδας**

**Παρατηρήστε τον πολιτικό χάρτη της Ελλάδας και βρείτε ποιοι κόλποι βρίσκονται στο Αιγαίο και ποιοι στο Ιόνιο πέλαγος.**



Σαν βγήκε πάνω στον αφρό, πιο  
πέρα κολυμπούσε προς τη στεριά  
κοιτάζοντας, αν θ' αντικρίσει κάπου  
ακρογιαλιά απαλόστρωτη και  
σφαλιστό λιμάνι.

Σε ποταμού γοργότρεχου σαν ήρθε  
κολυμπώντας το στόμα, ο τόπος  
βολικός του φάνηκε πως ήταν,  
αμμουδερός κι απάνεμος...

Ομήρου Οδύσσεια, ραψωδία ε  
(μετ. Ζ. Σιδέρη)

Εσέ ζητούν οι θάλασσες, για να  
μπορούν να υψώνουν  
το κύμα τους σαν ύμνο λευτεριάς,  
για να φλοισβίζουνε πλάι στους  
ξανθούς γιαλούς με το σουραύλι  
τους γλυκό τραγούδι,  
για χορούς και για τραγούδια...

Ποίημα «Εσέ ζητούν, Ειρήνη»  
(Θεοδόσης Πιερίδης)

Οι Έλληνες είμαστε άρρηκτα δεμένοι με τις θάλασσές μας. Η καθημερινή μας ζωή είναι γεμάτη από χαρές και λύπες που μας δίνουν τα ελληνικά πελάγη. Η μούσα τα τραγούδησε, οι Έλληνες ποιητές, από τον Όμηρο μέχρι τον σημερινό Θεοδόση Πιερίδη, τα ύμνησαν. Όλος ο λαός μας μιλά για τα καταγάλανα νερά που καθόρισαν την πορεία της φυλής μας.

*Θάλασσα,  
θάλασσα και αλμυρό νερό,  
θαλασσάκι μου,  
μη τους θαλασσοδέρνεις,  
θαλασσάκι μου  
και φέρε το πουλάκι μου.  
θάλασσα κι αλμυρό νερό,  
να σε ξεχάσω δεν μπορώ.  
Ροδόσταμο να γίνεσαι  
την πόρτα τους να ραίνεις,*

**Θαλασσάκι μου  
και φέρε το πουλάκι μου.**

**Δημοτικό τραγούδι**



**Γεωγραφικό γλωσσάριο**

**Οριζόντιος διαμελισμός: το σύνολο των στοιχείων που διαμορφώνουν το σχήμα των ακτών (χερσόνησοι, ακρωτήρια, κόλποι κ.λπ.)**



**Ομαδική δραστηριότητα  
(προαιρετική)**

Ας φτιάξουμε με πλαστελίνη ανάγλυφο χάρτη της Ελλάδας, όπου με σημαίες θα δηλώνονται οι καθαρές θάλασσες. Με τη βοήθεια της δασκάλας ή του δασκάλου μας θα αντλήσουμε πληροφορίες από

το Υ.ΠΕ.ΧΩ.Δ.Ε. (Υπουργείο  
Περιβάλλοντος, Χωροταξίας και  
Δημοσίων Έργων)

***Αν θέλεις διάβασε κι αυτό...***

**Ένα ξεχωριστό ακτογραφικό  
στοιχείο:**

***Η χερσόνησος του Άθω***

«Μία από τις τρεις χερσονή-  
σους της Χαλκιδικής είναι κι εκεί-  
νη του Άθω, που ξεχωρίζει ως  
προπύργιο του Χριστιανισμού  
και θεματοφύλακας της ορθόδο-  
ξης παράδοσής μας. Εκεί τα  
τόσα μοναστήρια, τα σπαρμένα  
στο «περιβόλι της Παναγιάς»,  
διασφαλίζουν το άβατο και  
υπόσχονται στη Δέσποινα ότι θα  
είναι πάντα η μοναδική γυναίκα,

**που θα κάνει τον περίπατό της  
σ' εκείνα τα γαληνεμένα  
μονοπάτια και τις πράσινες  
πλαγιές...»**

***Οι συγγραφείς***

## Κεφάλαιο 10ο

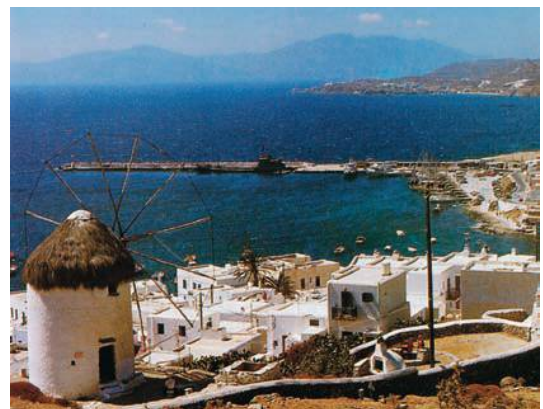
### *Μεγάλα νησιωτικά συμπλέγματα και νησιά της Ελλάδας*

*Στο κεφάλαιο αυτό θα μάθετε:*

- ⇒ για τα μεγάλα ελληνικά νησιά και νησιωτικά συμπλέγματα
- ⇒ σε ποια πελάγη βρίσκονται τα μεγάλα νησιά και νησιωτικά συμπλέγματα



**Εικόνα 10.1: Ύδρα**



**Εικόνα 10.2: Μύκονος**



**Εικόνα 10.3:  
Σπέτσες**

**Θα πάμε στη Φολέγανδρο,  
στις Σπέτσες και στην Ύδρα,  
πιο ομορφότερα νησιά  
στα μάτια μου δεν είδα...**

**Νησιώτικο τραγούδι**

**Παρατηρώντας τις εικόνες 10.1,  
10.2, 10.3 ας αναφέρουμε μερικά  
στοιχεία που χαρακτηρίζουν τα  
νησιά μας.**



**Χρησιμοποιήστε το γεω-  
μορφολογικό χάρτη της  
Ελλάδας, για να βρείτε τα μεγαλύ-  
τερα ελληνικά νησιά.**

Ομάδες νησιών που βρίσκονται στην ίδια θαλάσσια περιοχή συνιστούν ένα **νησιωτικό σύμπλεγμα**. Τα κυριότερα νησιωτικά συμπλέγματα της Ελλάδας είναι: οι Κυκλάδες, οι Σποράδες, τα Δωδεκάνησα, τα Επτάνησα και τα νησιά του Ανατολικού Αιγαίου.

### Κυκλάδες:

Άνδρος, Πάρος, Σύρος, Μύκονος, Σαντορίνη, Δήλος, Τήνος, Νάξος κ.α.

### Σποράδες:

Σκιάθος, Αλόνησος, Σκόπελος, Σκύρος

### Επτάνησα:

Κέρκυρα, Κεφαλονιά, Παξοί, Ζάκυνθος, Λευκάδα, Ιθάκη, Κύθηρα



## Δωδεκάνησα:

Ρόδος, Κάρπαθος, Κως, Κάλυμνος, Αстуπάλαια, Πάτμος, Κάσος, Τήλος, Λέρος, Σύμη, Νίσυρος, Χάλκη, Λειψοί, Αγαθονήσι, Μεγίστη, Λέβιθα, Αρκοί, Αλιμιά

## Νησιά Ανατολικού Αιγαίου:

Χίος, Λέσβος, Σάμος, Λήμνος, Θάσος, Σαμοθράκη

Η Ίμβρος και η Τένεδος είναι δύο μικρά νησιά του Αιγαίου πελάγους, που ανήκουν στην Τουρκία.



**Βρες στο χάρτη σε ποιο πέλαγος ανήκει το κάθε νησιωτικό σύμπλεγμα.**

Ορισμένα νησιά της χώρας μας, όπως η Σαντορίνη, η Μήλος, η Νίσυρος, δημιουργήθηκαν από

εκρήξεις ηφαιστείων. Ο επισκέπτης αυτών των νησιών αντιλαμβάνεται την ύπαρξη των ηφαιστείων από το χρώμα των πετρωμάτων και τη μυρωδιά θειαφιού.



**Βρείτε στο χάρτη της Ελλάδας σε ποιο νησιωτικό σύμπλεγμα βρίσκονται τα νησιά αυτά.**

Περίπου το 1/5 της συνολικής επιφάνειας της Ελλάδας αποτελείται από νησιά. Όπως έχουμε ήδη μάθει, τα ελληνικά νησιά είναι περισσότερα από 2.000 και τα πιο πολλά από αυτά βρίσκονται στο Αιγαίο πέλαγος. Τα δέκα μεγαλύτερα σε έκταση ελληνικά νησιά είναι:

- |           |           |
|-----------|-----------|
| 1. Κρήτη  | 3. Λέσβος |
| 2. Εύβοια | 4. Ρόδος  |

- |              |           |
|--------------|-----------|
| 5. Χίος      | 8. Σάμος  |
| 6. Κεφαλονιά | 9. Λήμνος |
| 7. Κέρκυρα   | 10. Νάξος |



**Βρείτε σε ποιο πέλαγος  
βρίσκονται τα νησιά αυτά.**

**Μορφολογία του εδάφους: Το έδαφος των ελληνικών νησιών, κυρίως στο Αιγαίο, είναι γενικά ορεινό. Μικρές πεδιάδες υπάρχουν στα παράλια και οι ακτές τους έχουν πλούσιο και πολύπλοκο διαμελισμό.**

***Τα περισσότερα νησιά του Αιγαίου πελάγους είναι κομμάτια της μεγάλης στεριάς που ονομαζόταν Αιγηίδα και υπήρχε στην περιοχή πριν από 7 εκατομμύρια χρόνια. Η Αιγηίδα ήταν το Αιγαίο πέλαγος, όπως και***

ολόκληρη η περιοχή στα βόρεια της Κρήτης, στα νότια του Αίμου, στα δυτικά της Μικράς Ασίας και στα ανατολικά του Ιονίου πελάγους. Με τον καιρό η Αιγηίδα κατακερματίστηκε εξαιτίας ορισμένων δυνάμεων που έδρασαν στο εσωτερικό της Γης, με αποτέλεσμα άλλα τμήματα της να ανυψωθούν και άλλα να βυθιστούν.



## **Γεωγραφικό γλωσσάριο**

**Νησιωτικό σύμπλεγμα:** ομάδα μικρών και μεγάλων νησιών που βρίσκονται σε μια θαλάσσια περιοχή.



## **Ομαδική δραστηριότητα (προαιρετική)**

Επειδή εμείς οι Έλληνες ιστορικά είμαστε στενά συνδεδεμένοι με

τα νησιά της χώρας μας, ας χωριστούμε σε τρεις ομάδες, για να κάνουμε μια ιστορική προσέγγιση της νησιωτικής Ελλάδας. Η πρώτη ομάδα βρίσκει τα νησιά που είναι συνδεδεμένα με την ελληνική μυθολογία και γράφει μερικούς από τους σχετικούς μύθους. Η δεύτερη ομάδα ασχολείται με το ρόλο που έπαιζαν τα νησιά και οι νησιώτες μας στον αγώνα για την ανεξαρτησία από τον τουρκικό ζυγό. Η τρίτη ομάδα βρίσκει στοιχεία για τη συμμετοχή των νησιών και των κατοίκων τους στην περίοδο της σύγχρονης ιστορίας.

(Η δεύτερη και τρίτη ομάδα, καθοδηγείται από τον δάσκαλο ή τη δασκάλα).

***Αν θέλεις διάβασε κι αυτό...***

## ***Αιγαίο: Η κοιτίδα του Ελληνισμού***

Το Αιγαίο ενώνει δύο ηπείρους, την Ασία και την Ευρώπη. Ενώνει δύο θάλασσες, τον Εύξεινο Πόντο και τη Μεσόγειο. Επίσης βρίσκεται πολύ κοντά στους πρώτους ανατολικούς πολιτισμούς και στην Αφρική. Λόγω της θέσης του, το Αιγαίο έγινε χώρος συνάντησης του πολιτισμού της Ανατολής και του σύγχρονου πολιτισμού της Δύσης. Έτσι στο χώρο του διαμορφώθηκε ένας πολιτισμός ου έχει στοιχεία και από τους δύο.

Ο ελληνικός πολιτισμός αναπτύχθηκε στα παράλια της

**Μικράς Ασίας και κατόπιν στην ηπειρωτική Ελλάδα. Είναι ένας πολιτισμός που πρώτα δημιούργησε αξίες, όπως αυτή του ανθρωπισμού (ο άνθρωπος ως άτομο), της δημοκρατίας (ο άνθρωπος ως πολίτης), του αθλητισμού (ο άνθρωπος λάτρης της σωματικής ομορφιάς), της επιστήμης (ο άνθρωπος ως ερευνητής) και της φιλοσοφίας (ο άνθρωπος ως στοχαστής).**

***Οι συγγραφείς***

# Κεφάλαιο 11ο

## Η ζωή στα νησιά

**Στο κεφάλαιο αυτό θα μάθετε:**

- ⇒ για τα χαρακτηριστικά και τα προβλήματα της ζωής στα νησιά
- ⇒ για τις ασχολίες των νησιωτών



**Εικόνα 11.1: Το λιμάνι και η χώρα της Σερίφου**



**Υποθέστε ότι είστε κάτοικοι ενός μικρού νησιού του**



**Αιγαίου. Συζητήστε μεταξύ σας τα πλεονεκτήματα και τα μειονεκτήματα που νομίζετε ότι έχει η ζωή στο μικρό νησί.**

**Οι κάτοικοι των νησιών μας – και κυρίως αυτοί που κατοικούν στα μικρά νησιά του Αιγαίου πελάγους – κατά τους χειμερινούς μήνες πολλές φορές έρχονται αντιμέτωποι με δύσκολες καιρικές συνθήκες. Όταν οι ισχυροί βοριάδες δεν αφήνουν τα πλοία να πλεύσουν ή να «πιάσουν» λιμάνι, αισθάνονται απομονωμένοι και μερικές φορές ανασφαλείς. Πολλά είδη πρώτης ανάγκης, τρόφιμα και φάρμακα δεν υπάρχουν στο νησί και τα προϊόντα τους, που πρέπει να πωληθούν σε άλλες περιοχές, καταστρέφονται. Αυτό δείχνει πόσο η καθημερινή ζωή τους εξαρτάται από τις θαλάσ-**

σιες συγκοινωνίες, αφού η κατασκευή και λειτουργία αεροδρομίων στα μικρά νησιά δεν είναι πάντα εύκολη.

## **Άγωνα γραμμή**

Τα αραιά δρομολόγια των πλοίων σε απομακρυσμένα και απομονωμένα νησιά συνιστούν την άγωνα γραμμή. Τα νησιά αυτά δεν έχουν μεγάλη τουριστική κίνηση και η μετακίνηση των κατοίκων τους δεν μπορεί να είναι συχνή.



**Είσαι ναυτικός σε δρομολόγιο άγωνα γραμμής. Περιγράψε τα συναισθήματα των νησιωτών, όταν βλέπουν το καράβι να δένει στο μόλο ύστερα από έναν πολυήμερο αποκλεισμό του νησιού εξαιτίας της κακοκαιρίας.**

**Ας εξετάσουμε με ποιους τομείς πρέπει να ασχοληθεί το κράτος, για να νιώσουν ασφάλεια οι κάτοικοι των απομονωμένων νησιών.**



**Συζητήστε μεταξύ σας τους λόγους που κάνουν τους κατοίκους των νησιών να νιώθουν ανασφαλείς τους χειμερινούς μήνες. Κατόπιν προτείνετε τρόπους βελτίωσης της ζωής τους στο νησί.**



***Εικόνα 11.2α:  
Προετοιμασία  
για ψάρεμα***



***Εικόνα 11.2β:  
Μέσα στη βάρκα***

**Οι κάτοικοι των ελληνικών νησιών γίνονται κυρίως ναυτικοί, ψαράδες,**

**σφουγγαράδες. Τα νησιά μας είναι υπερήφανα για την εξέλιξη της ελληνικής ναυτιλίας. Ορισμένα νησιά μάλιστα φημίζονται για τους καλούς ναυτικούς και τους εφοπλιστές τους. Μερικά άλλα είναι ονομαστά για τους σφουγγαράδες τους.**

**Ας βρούμε ποια είναι τα νησιά αυτά και σε ποια νησιωτικά συμπλέγματα ανήκουν.**

**Τα νησιά μας προσελκύουν το καλοκαίρι ένα μεγάλο αριθμό τουριστών. Αυτό αποτελεί σημαντική πηγή εσόδων των νησιωτών. Πολλοί είναι εκείνοι που προγραμματίζουν την εργασία και τη ζωή τους με βάση τα έσοδα από την τουριστική κίνηση.**

**Ας εξετάσουμε αν ο τουρισμός που έχουν τα νησιά μας το καλοκαίρι, έχει και αρνητική επίδραση στον τρόπο ζωής των κατοίκων.**



***Εικόνα 11.3: Άποψη της Σαντορίνης***



## ***Γεωγραφικό γλωσσάριο***

**Καιρικές συνθήκες: τα στοιχεία που διαμορφώνουν τον καιρό ενός τόπου, όπως ο άνεμος, η θερμοκρασία, η υγρασία κ.λ.π.**



## **Ομαδική δραστηριότητα (προαιρετική)**

Επιλέγουμε ρόλους ενηλίκων και συνεδριάζουμε σαν τοπικοί σύμβουλοι, για να διαμορφώσουμε ένα υπόμνημα προς την κεντρική εξουσία, με το οποίο θα ζητάμε να γίνουν ενέργειες, ώστε να βελτιωθούν οι συνθήκες της ζωής μας στο νησί.

***Αν θέλεις, διάβασε κι αυτό...***

### ***Η Κάλυμνος***

Η Κάλυμνος είναι το νησί των σφουγγαράδων. Οι Καλύμνιοι σφουγγαράδες φημίζονται ως οι καλύτεροι του κόσμου και αλιεύουν σημαντικές ποσότητες της παγκόσμιας παραγωγής σφουγγαριών. Κάθε χρόνο 40-50

σπογγαλιευτικά αναχωρούν από το νησί για τις ακτές της Β. Αφρικής.

Πολλοί Καλύμνιοι σφουγγαράδες προσβάλλονται από τη «νόσο των δυτών». Εξαιτίας του μεγάλου βάθους, πολλές φορές προκαλούνται βλάβες στον οργανισμό, οι οποίες μπορεί να επιφέρουν μέχρι και το θάνατο. Για τους Καλύμνιους, όμως, μεγαλύτερη σημασία έχει η αλιεία των σφουγγαριών. Κάθε φορά η αναχώρηση από το νησί για το σκοπό αυτό αποτελεί μια ξεχωριστή τοπική γιορτή...

*Οι συγγραφείς*





## ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

### **Α΄ Ενότητα: Οι χάρτες. Ένα εργαλείο για τη μελέτη του κόσμου**

<b>Ο χάρτης .....</b>	<b>13</b>
<b>Τα είδη των χαρτών .....</b>	<b>22</b>
<b>Η ταυτότητα του χάρτη:</b>	
<b>Τίτλος και Υπόμνημα .....</b>	<b>36</b>
<b>Η ταυτότητα του χάρτη: Κλίμακα... ..</b>	<b>45</b>
<b>Προσανατολισμός .....</b>	<b>54</b>

### **Β΄ Ενότητα: Το φυσικό περιβάλλον της Ελλάδας**

<b>Η μορφή και το σχήμα της Ελλάδας .....</b>	<b>65</b>
<b>Η θέση της Ελλάδας .....</b>	<b>73</b>
<b>Οι ακτές της Ελλάδας .....</b>	<b>82</b>
<b>Οι θάλασσες της Ελλάδας .....</b>	<b>91</b>
<b>Μεγάλα νησιωτικά συμπλέγματα και νησιά της Ελλάδας .....</b>	<b>100</b>
<b>Η ζωή στα νησιά .....</b>	<b>110</b>

**Με απόφαση της Ελληνικής Κυβέρνησης τα διδακτικά βιβλία του Δημοτικού, του Γυμνασίου και του Λυκείου τυπώνονται από τον Οργανισμό Εκδόσεως Διδακτικών Βιβλίων και διανέμονται δωρεάν στα Δημόσια Σχολεία. Τα βιβλία μπορεί να διατίθενται προς πώληση, όταν φέρουν βιβλιόσημο προς απόδειξη της γνησιότητάς τους. Κάθε αντίτυπο που διατίθεται προς πώληση και δε φέρει βιβλιόσημο, θεωρείται κλεψίτυπο και ο παραβάτης διώκεται σύμφωνα με τις διατάξεις του άρθρου 7, του Νόμου 1129 της 15/21 Μαρτίου 1946 (ΦΕΚ 1946, 108, Α΄).**



***Απαγορεύεται η αναπαραγωγή  
οποιοδήποτε τμήματος αυτού του  
βιβλίου, που καλύπτεται από δικαιώματα  
(copyright), ή η χρήση του σε  
οποιαδήποτε μορφή, χωρίς τη γραπτή  
άδεια του Παιδαγωγικού Ινστιτούτου.***



